

Orijinal Makale / Original Article

Yükseköğretimde eğitim harcamaları
Education expenditures in higher education

Gökçe Z. KAYA*

Mali Hizmetler Uzmanı, İstanbul Üniversitesi Doktora Öğrencisi, İstanbul, Türkiye

Financial Services Specialist, PhD Student, Istanbul University, Istanbul, Türkiye

MAKALE BİLGİSİ

Makale Hakkında

Geliş tarihi: 19 Ocak 2023
Revizyon tarihi: 17 Temmuz 2023
Kabul tarihi: 20 Temmuz 2023

Anahtar kelimeler:

Eğitim harcamaları, kamu harcamaları, yükseköğretim.

ARTICLE INFO

Article history

Received: 19 January 2023
Revised: 17 July 2023
Accepted: 20 July 2023

Key words:

Education expenditures; public expenditures, higher education.

ÖZ

Dünyanın pek çok ülkesinde yükseköğretim hizmeti ağırlıklı olarak devlet desteğiyle sürdürülmektedir. Dünya ülkelerinin ekonomileri, kültürleri ve politik sistemleri açısından birbirlerinden farklıdır. Ama söz konusu yükseköğretimin finansmanı olduğunda büyük benzerlikler bulunmaktadır. Özellikle eğitim gibi alanlara yapılan harcamaların uzun vadede toplumsal gelişim üzerindeki etkilere bakıldığında yapılan kamu harcamalarının toplum ve ülke üzerinde olumlu dışsallık yaratacağı düşünülmektedir. Bu nedenle bu tür harcamaların artırılması ülkenin kalkınması ve büyümesi için önemlidir. Eğitim harcamalarının hem bütçe içerisinde hem de gayrisafi milli hasılaya oranının artması eğitime verilen önemi göstermektedir. Devlet tarafından yükseköğretim öğrencilerine yönelik yapılan sosyal, verimsiz ve cari transferler ile sosyal dengenin sağlanması hedeflenmektedir. Söz konusu harcamalar ile öğrencilerin yükseköğrenimlerini tamamlamalarına yardımcı olunması amaçlanmaktadır. Türkiye geliştirmekte olan bir ülke olduğu için eğitime verilen önem daha da öncelik kazanmaktadır.

Üniversitelere ayrılan bütçelerin en büyük kalemleri personel giderleri yani cari giderlerdir. Bütçede GSYİH hesaplamasında eğitime yapılan harcamalar artış trendinde gibi görünse de bu kalemler aslında eğitim harcamaları hesaplamalarında yanıltıcı rol oynamaktadır. Eğitim harcamaları cari kalemden çok yatırım harcamasıdır. Ancak bazı hesaplama yöntemlerinde bu şekilde değerlendirilmemektedir. Örneğin YÖK'ün her yıl yayınladığı Üniversiteleri İzleme ve Değerlendirme göstergelerinde, gösterge açıklamasına göre eğitim harcamasını hesaplarken yatırım harcamaları dikkate alınmamaktadır. Yatırım harcamalarının ise büyük bir kısmı eğitim harcamalarından oluşmaktadır. TÜİK'in her yıl yayınladığı eğitim harcamaları hesaplamasında ise Üniversitelerin bütçelerinin tamamı dikkate alınmaktadır. Bu da hesaplamada şişkinliklere neden olmaktadır.

Bu çalışma kapsamında üniversitelerin sürdürülebilir bir finansman yapısı oluşturabilmeleri için; üniversitelere aktarılan kamu kaynaklarının artırılması, üniversitelerin kamu finansmanı ve öğrenim ücretleri dışında da gelir kaynaklarını çeşitlendirmesi ve artırması, kurumların stratejik planlarına dayalı finansman tahsisi modellerine geçilmesi, ödenek miktarının üniversite performansına bağlı olarak belirlenmesi ve kaynaklarını daha verimli kullanabilmeleri için mali özerklik ve esneklik düzeyleri artırılması gibi politika önerilerinin uygulanması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Atıf için yazım şekli: Kaya GZ. Yükseköğretimde eğitim harcamaları. Yıldız Sos Bil Ens Der 2023;7:1:49–65.

*Sorumlu yazar / Corresponding author

*E-mail adres: durmazgokce@gmail.com

ABSTRACT

In many countries of the world, higher education services are mainly carried out with the support of the state. The countries of the world differ from each other in terms of their economies, cultures, and political systems. But there are great similarities when it comes to financing higher education. Considering the long-term effects of expenditures on areas such as education on social development, it is thought that public expenditures will create positive externalities on society and the country. Therefore, increasing such expenditures is important for the development and growth of the country. The increase in the ratio of education expenditures both in the budget and in the gross national product shows the importance given to education. It is aimed to provide social balance with social, inefficient, and current transfers made by the state for higher education students. Via these expenditures, it is aimed to help students complete their higher education. Since Turkey is a developing country, the importance given to education gains even more priority.

The largest items of the budgets allocated to universities are personnel expenses, that is, current expenses. Although the expenditures on education seem to be on an increasing trend in the calculation of GDP in the budget, these items actually play a misleading role in the calculations of education expenditures. Education expenditures are investment expenditures rather than current items. However, some calculation methods are not evaluated in this way. For example, in the Monitoring and Evaluation of Universities indicators published by YÖK every year, investment expenditures are not taken into account when calculating the education expenditure according to the indicator explanation. A large part of investment expenditures consists of education expenditures. In the calculation of educational expenditures published by TURKSTAT every year, the entire budgets of universities are taken into account. This causes a bloat in the calculation.

Within the scope of this study, it is recommended that in order for universities to create a sustainable financing structure; policies such as increasing public resources transferred to universities, diversifying and increasing income sources other than public finance and tuition fees, switching to financial allocation models based on the strategic plans of institutions, determining the amount of appropriations depending on the performance of the university, and increasing the level of financial autonomy and flexibility so that they can use their resources more efficiently, should be implemented.

Cite this article as: Kaya GZ. Education expenditures in higher education. Yıldız Sos Bil Ens Der 2023;7:1:49–65.

GİRİŞ

Günümüzde küreselleşme ile beşeri sermayenin temelini eğitim oluşturmaktadır. Ekonomik kalkınma ve büyüme için fiziki sermaye kadar beşeri sermayenin de önemi zamanla anlaşılmuştur. Eğitim sadece bireyin ve toplumun gelişimine katkı sağlamakla kalmaz aynı zamanda ekonomik kalkınma ve büyümeye de katkı sağlar. Bu özelliklerinden dolayı, eğitim hem kamu hem de özel sektör tarafından sunulması gereken bir yarı kamusal hizmet olarak kabul edilir. Eğitimin toplum ve bireyler üzerindeki bu olumlu etkileri, çoğu ülke tarafından fark edilmiş ve ülkelerin harcamalarını eğitime yöneltmiştir (Ömür & Giray, 2016).

Eğitim ile büyüme arasında çift yönlü bir ilişki olduğu literatürde ortak görüştür. Diğer ekonomilere nazaran büyüyen ekonomiler eğitime daha çok kaynak ayırma imkânı bulurken; bununla beraber artan eğitim harcamaları beşeri sermayeyi geliştirdiği oranda ekonomik büyümeye katkı sağlayabilmektedir (Gillis, Perkins, Roemer, & Snodgrass, 1992). Bu yüzden günümüzde OECD ülkelerinin birçoğunda lise öğretimi, tüm öğrencilerin tamamladığı bir

eğitim kademesidir. Böylece asgari eğitim düzeyinin yükselmesi amaçlanır. Asgari eğitim düzeyini artırabilmek için uygulanan politikalar ve ayrılan finansman ülkeden ülkeye değişim gösterir. Ülkelerin içinde bulunduğu ekonomik koşullar, eğitim harcamalarını doğrudan etkilemektedir (Altundemir, Eğitim Harcamalarında Türkiye ve OECD Ülkeleri, 2008).

21. yüzyılın başına gelindiğinde yükseköğretim hiç olmadığı kadar büyük bir taleple karşı karşıya kalmıştır. Özellikle, gelişmekte olan ülkelerde yükseköğretime olan talep katlanarak artmaktadır. Örneğin, Çin ve Hindistan yükseköğretimdeki öğrenci sayısı son on yılda ikiye katlamıştır (Daniel, Kanwar, & Uvalić-Trumbić, 2009). Türkiye’de ise son beş yılda kurulan üniversite sayısı neredeyse üç katına çıkmıştır. Kısaca, gelişmekte olan ülkeler “elit” eğitimden “kitlese” eğitime geçtiği görülmektedir. Yükseköğretimde okullaşma oranlarının zaten yüksek olduğu ve kitlese eğitime geçmiş olan gelişmiş ülkelerde de yükseköğretim talebinin arttığı ve giderek daha çok sayıda insanın yükseköğretimden yararlandığı gözlenmektedir (Johnstone, 2004). Söz konusu talep sadece öğrencilerden ve ailelerinden gelen

bireysel talebin yanı sıra, hükümetler tarafından da desteklenmektedir. Bu talep ve destek birçok gerekçeye dayandırılabilir. Öğrenciler ve aileleri açısından bakacak olursak talep daha çok eğitimin ileride ortaya çıkaracağı varsayılan mesleki ve sosyal statüler ve buna bağlı kişinin gelir artışı ile açıklanabilir. Ayrıca, bazı ülkelerde talep hızlı nüfus artışı ve yükseköğretim öncesi okullaşma oranlarındaki artış ile desteklenmektedir. Bu durumun Türkiye için de geçerli olduğu söylenebilir. Devletler, hem toplumsal talebin neden olduğu siyasal baskıyı azaltmak hem de yükseköğretimden kaynaklı dışsallıklarının toplumsal, kültürel ve ekonomik yararları nedeniyle bu talebi karşılamaya çalışmaktadırlar. Bununla beraber, günümüzde önemini artıran bilgi toplumu kavramının bir parçası olabilmek ve gelişmiş ülke örneklerinde olduğu gibi sürdürülebilir bir gelişme düzeyini yakalayabilmek bakımından devletler yükseköğretimi daha fazla önem vermeye başlamışlardır. Önemli olan ise bu talebin karşılanması değil hızlı ve nitelikli şekilde nasıl karşılanacağı konusu tartışmalıdır (Ekinci, 2009).

Özellikle, 1960'lerden itibaren eğitim ile kişilerin statüleri ve bununla beraber yaşam boyu gelir artışları arasında bir ilişki olduğunda literatürde tüm görüşler aynı yödedir. Tüm bu nedenlerden artık anne-babalar çocuklarına daha iyi yaşam koşulları sağlayacak eğitimi güvence altına alma çabasına girmeye başlamıştır. Çocuklarına daha iyi bir eğitimi güvence altına almak için bazı kaynakları gözden çıkarma yönünde istekli hale gelmişlerdir (Hurn, 1993). Birçok öğrenci henüz yükseköğretim hizmetinden yararlanmaya başlamadan önce ortaya çıkan giriş maliyetleri yanı sıra girdikten sonra sunulan hizmetten yararlanabilmek için de karşılamak zorunda oldukları bazı bireysel maliyetlerini karşılamak zorundadır. Bu maliyetleri biraz daha azacak olursak öncelikle öğrenim ücretleri, öğrencilerin bir yükseköğretim programına devam etmeleri nedeniyle çalışmamaları nedeniyle oluşan vazgeçilen vergi sonrası net kazançlar, ders araç-gereçleri, günlük yaşam giderleri net (beslenme-barınma ve ulaşım vb.) oluşmaktadır (Ergen, 1999). Hem üniversiteye giriş amacıyla yapılan harcamalar hem de bireysel maliyetler, yükseköğretimin maliyeti hesaplanırken çoğu zaman dikkate alınmamakta, daha çok kamusal harcamalar hesaplamaya dahil edilmektedir. Bunun sonucu olarak, öğrenciler yükseköğretim hizmetinin bedelsiz ya da çok düşük bedellerle sunulduğu ülkelerde bedavacılıkla aynı anlamda kullanılmaktadır (Akalın, 1997).

KAMUSAL MAL VE KAMU HARCAMALARI

Kamusal mal kavramı, ilk kez Kıta Avrupası'nda gündeme gelmiş olsa da kamusal malların bugünkü anlamında ilk ele alan Amerikalı iktisatçı Paul A. Samuelson'dur. Samuelson özel mallar ile kamusal mallar arasındaki farkı "bölünebilirlik" yönünden ele almıştır. Samuelson özel mallara örnek olarak ekmeği ele almış ve bu malın faydasının bireyler arasında bölünebileceğini ifade etmiştir. Kamusal

mallar için ise milli savunma hizmetini örnek göstermiştir. Bu tür malların bireyler arasında bölünemeyeceğini ve bu tür mallarda bireylerin yararının bu mallarda ortak olacağını ifade etmiştir (Aktan, 2006). Kamusal mal kavramı ilerleyen zamanda başka özellikleri de kapsayacak şekilde başta Musgrave olmak üzere diğer maliyeciler, iktisatçılar tarafından geliştirilmiştir. Kamusal mal ve hizmetleri kendi içinde üç gruba ayırılır. Bunlar; tam kamusal mal ve hizmetler, yarı kamusal mal ve hizmetler ve erdemli mal ve hizmetlerdir. Eğitimi, bu gruplandırma içinde yarı kamusal mal ve hizmetler arasında gösterebiliriz. Yarı kamusal mal ve hizmetler; faydanın bölünebildiği, kişileri tüketimden mahrum bırakılabilen ile fiyatlandırılıp pazarlanabilme imkânı olan ve önemli pozitif dışsallıklara sahip olan mal ve hizmetleri ifade eder. Eğitim hizmeti bölünebilir ve bu hizmetin tüketiminde bireyler arasında rekabet söz konusu olabilir. Bu nedenlerden dolayı ilave bir bireyi eğitmenin maliyeti sıfırdan fazladır. Eğitim hizmetinden yararlanan bireylere bir bedel ödettirmek de mümkündür. Bu açıdan eğitim hizmeti, özel mal özelliklerini de taşımaktadır (Ömür & Giray, 2016).

Temel eğitim ve sağlık hizmetleri gibi özel malların kullanımında politik tercihler nedeniyle kişiler tüketimden dışlanamaz. Erdemli mal ve hizmetler devletin müdahale ederek tüketimini zorunlu kıldığı mal ve hizmetlerdir. Erdemli mal ve hizmetlere devlet müdahale etmediği takdirde tercih çarpıklığı ortaya çıkabilmektedir. (Göker, 2008) Erdemli mallardaki tercih çarpıklığının en önemli nedenleri bireylerin bilgi ve gelir yetersizlikleri, fayda-maliyet analizleri yapamamaları ve akılcı olmayan davranışlarıdır (Uğur, 2020). Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde gelirin adaletsiz dağıtıldığı ülkelerde devletin bu alanlardaki rolü önceliklidir (Kirmanoğlu, 2021). Ayrıca bu mal ve hizmetler sonucu ortaya çıkan sosyal fayda, çoğu zaman özel sektör tarafından üretilmemektedir. Bu nedenle kaynak dağılımında etkinlik açısından bu mal ve hizmetlerin üretimi önemlidir. İlk kez Musgrave tarafından tanımlanan erdemli mal ve hizmetlerin kişilere sağladığı özel faydanın yanı sıra sosyal faydası da oldukça yüksektir. Erdemli mal ve hizmetler tanımlanırken "sosyal devlet" anlayışı ön plana çıkmaktadır. Erdemli mal ve hizmetlerin sağladığı sosyal faydası yüksektir ve toplum tarafından bu mal ve hizmetlerin sunulmasının piyasaya bırakılması durumunda bu mal ve hizmetlerin eksik üretileceği düşünülmektedir. İnsanlar erdemli mal ve hizmetlere ancak devletten ya da devletin teşvik vermesi yoluyla özel sektör kuruluşlarından elde edebilmektedirler. Bu bakımdan bu mal ve hizmetlerin sunumu için alternatif sunum yöntemleri gündeme gelmektedir (Roth, 1987). Bu noktada özel sektörü özendirici gönüllü faaliyetlerin artırılması gerekliliği karşımıza çıkmaktadır. Erdemli mal ve hizmetler, sağladıkları sosyal faydalar nedeniyle genellikle devlet tarafından üretilmekte ve finansmanları da yine devlet bütçesinden karşılanmaktadır. Konuya re-

fah ekonomisi açısından baktığımızda da erdemli mal ve hizmetlerin bütçeden karşılanmasına ilişkin bazı sorunlar karşımıza çıkabilir. Erdemli mal ve hizmetlerin finansmanına bütçeden kaynak ayrılması vergi ödeyen kişilerin bu mal ve hizmetlerin sunumuna ilişkin demokratik süreçlere katılım gerçekleştirip gerçekleştirmediği ya da bunların finansmanına ne kadar dahil olmak istediklerine dair bazı tartışmaları beraberinde getirebilir (Zülfüoğlu & Yılmaz Soydan, 2019). Erdemli mallara olan talep yetersizliğini gidermek için; bu mal ve hizmetin zorunlu kılması, kişilere bu mallara olan talep yetersizliğine ilişkin riskler hakkında bilgilendirme yapmak ve fiyatın üzerine sübvansiyon yaparak var olan talep düzeyini artırmak gibi yöntemlere kullanılabilir (Uğur, 2020).

Yukarıda anlatılan özelliklerinden dolayı kamusal mal olarak eğitim hem özel mal hem de kamusal mal özelliği taşıdığı için yarı kamusal mal ve hizmetler grubunda yer alır. Bu tür mal ve hizmetler kısmen fiyatlandırılabilir, kısmen pazarlanabilir, hem kişisel fayda hem de toplumsal fayda sağlayabilir bu özellikleri neticesinde kamusal ve özel mal özelliklerini birlikte taşıyabilir (Işık, 2014). Eğitim seviyesi ülkelerin toplumsal, siyasal ve ekonomik gelişmişlik düzeylerini belirleyen en önemli faktörlerden biridir. Eğitim hizmeti, bireylere sağladığı kişisel faydanın yanı sıra toplumsal açıdan yarattığı dışsal fayda nedeniyle de ülkelerin ekonomik kalkınmalarında önemli rol oynamaktadır. Sayılan tüm bu nedenlerle hem ilköğretim seviyesinde verilen zorunlu eğitim hizmetleri hem de lise ve yükseköğretim seviyesinde devlet üniversiteleri tarafından sunulan eğitim hizmetleri, devletin eğitime ilişkin kamu harcamaları yapmasını zorunlu kılan nedenler arasında yer almaktadır (Öztürk, Kamu Maliyesi, 2015). Pozitif dışsal faydaya sahip olan bu hizmetin, yeteri kadar yerine getirilmemesinde ise hem bireye hem de topluma olan zararın da göz önüne alınması gerekir. Bu yüzden bu tür mal ve hizmetlerin devlet ve özel sektör tarafından birlikte üretilmesi ve sunulması zorunludur (Nadaroğlu, 2000). Eğitim hizmetlerinin sağladığı önemli dışsal fayda nedeniyle, sağlık hizmetinde de olduğu gibi, bu hizmetlere olan toplumsal talepleri tüm ülkede karşılayacak düzeyde kamu kesimince üretilmesi zorunludur (Ömür & Giray, 2016).

Eğitim düzeyinin bir ülkede yükselmesi, iktisadi kalkınma ve büyümeyi artırarak milli gelirinde aynı yönde artışını sağlayacaktır. Ayrıca toplumun tamamını etkileyen bu hizmeti özel sektörün de üretmesi, kamudaki iş yoğunluğunu hafifletecek ve hizmetin hem kamuda hem de özel sektörde daha verimli yerine getirilmesi sağlayacaktır. Bununla beraber hizmetin özel sektör tarafından üretilmesiyle, gelir seviyesi yüksek olan kişilere bu hizmetten daha özel yararlanabilme imkânı da sağlanması konuya bir diğer bakış açısını getiriyor. Dolayısıyla bu hizmetin tamamen serbest piyasada üretilmesi ve sunulması beklenemez (Metin, Şenyüz, & Tatlıoğlu, 2015). Bu tür hizmetlerin üretimi sadece özel kesime bırakılırsa, bedel

ödeyemeyenler bu hizmetin faydalanamayacaktır. Bunun sonucunda ülkede eğitim seviyesi düşmeye başlar. Bu istenmeyen bir durumdur çünkü eğitilmiş insan gücü, bir ülkenin sahip olduğu beşeri sermayenin büyüklüğünü ifade eder. Örneğin, iyi eğitilmiş bir insan, sahip olduğu bilgi ve beceri sayesinde kendisine yüksek kişisel fayda sağlarken, toplumun tamamına da dolaylı yoldan bir sosyal fayda sağlayacaktır. Başka bir örnekle açıklarsak, bir mühendisin geliştirdiği teknolojik yenilik sayesinde kazandığı gelir, onun kişisel faydasını yükseltirken, bulduğu bu yeni teknolojinin ülke ekonomisine sağladığı fayda, geliştirilen bu yeni teknolojinin dış sosyal faydasını ifade eder (Pehlivan, 2015). Eğitim hizmeti hem özel hem de kamusal mal özelliği taşısa da OECD ülkelerinde eğitim kurumlarına genel olarak kamu kaynaklarından yatırım yapılmaktadır. Özel kaynaklar ise daha çok yükseköğretim kurumlarına yatırım yapmaktadır (Ömür & Giray, 2016).

Kamu harcamalarının literatürde karşımıza çıkan başka bir anlamı; toplumsal ihtiyaçların karşılanması amacıyla devlet tarafından yapılan harcamalardır (Pehlivan, 2015). Kamu harcamaları ilk zamanlarda, devletin sadece asli görevlerini yerine getirmek için yaptığı harcamalar iken, küreselleşme ile birlikte devlet anlayışı ve buna bağlı olarak kamu harcamalarına yüklenen anlamda değişmiştir. İktisadi büyümenin sağlanması ve toplumsal refahın artırılması için devlete yeni ve farklı sorumluluklar almıştır (Pehlivan, 2015). Özellikle 1929 ekonomik krizinden sonra kamu harcamalarına daha çok önem verilmeye başlanmış ve 1950'li yıllardan itibaren kapsamlı çalışmalar yapılmıştır. Bu süreçte devletin ekonomiye müdahalesi nasıl ve ne kadar olmalı sorusu çok tartışılmıştır (Bulutoğlu, 2008). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde devletin ekonomik faaliyetleri ve özel sektör için düzenleyici rolünün giderek arttığı dikkat çekmektedir. Günümüzde kamu harcamaları; sosyal ve ekonomik hayata müdahale etmek ve toplumsal ihtiyaçların karşılanması için kamu otoriteleri tarafından belirli kurallara göre yapılan harcamalar şeklindedir (Nadaroğlu, 2000).

Eğitim, insan üzerine yapılan bir yatırım olduğundan diğer yatırımlardan farklı değerlendirilmelidir (Bulutoğlu, 2008). Eğitim sayesinde insanların üretkenliği artar bununla beraber yukarıda bahsettiğimiz üzere hem bireysel fayda hem de toplumsal fayda böylece sağlanmış olur. Kamu harcamaları tasnifinde eğitim ve sağlık harcamaları cari harcamalar sınıfında yer almasına rağmen işgücü kalitesini artırarak üretim kapasitesini olumlu etkilemesinden dolayı farklı biçimde ele alınmalıdır (Pınar, 2006) (Pınar, 2006:194). Bu yüzden eğitim ve sağlık harcamaları yatırım carileri olarak adlandırılmaktadır (Altundemir, Eğitim Harcamalarında Türkiye ve OECD Ülkeleri, 2008).

Eğitim harcamalarına ilişkin dünyadaki uygulamalara bakıldığında; ilk ve ortaöğretimde yarı kamusal, daha çok özel olarak ele alınan yükseköğretim hizmetlerinin kamusal hizmet olarak görüldüğü bu nedenle de devlet aracılığıyla

finans edildiği söylenebilir (Koçak, 2016). Türkiye’de eğitim hizmeti, önceki dönemlerde devlet tarafından finanse edilmekteyken, zamanla özele doğru bir kayma görülmüştür. Günümüzde de eğitim sektörü kamu finansmanı ve özel finans kaynaklarının bir arada kullanıldığı bir hizmet sektörü oluşmuştur (Ulusoy B. , 2013). Bu harcamalar, bu nedenle yarı kamusal olarak kabul edilmekte ve devlet hâlen destek vermeye devam etmektedir. Devletin eğitim harcamalarına katkısı da eğitimin kademesine göre değişmektedir. Örneğin; temel eğitimde hane halkının karşılayacağı giderler dışındaki diğer giderlerin tümünü devlet üstlenirken, yükseköğretimde öğrencilerden alınan öğrenim ücretleri hariç diğer maliyetlerin büyük kısmını karşılamaktadır (Özer, 2010).

Yükseköğretim hizmeti devlet tarafından sunulması zorunluluk arz etmeyen yarı kamusal maldır. Buna rağmen devlet için getirisi yüksek bir eğitim olması sebebiyle bireylerin yükseköğretim hizmeti alması için devlet bu yükün altına girmekte, yükseköğretim hizmeti vermekte ve bu hizmet yükünü biraz hafifletebilmek adına özel sektörün de yükseköğretim teşvik etmesini sağlamaktadır (Erçetin, Akbaşı, & Baysülen, 2020). Dünyanın pek çok ülkesinde de yükseköğretim eğitim hizmeti kamu sektörü destekli olarak sürdürülmektedir (Akça, 2012).

2012 yılı değerlendirildiğinde OECD ortalamasında temel eğitimden yükseköğretime yapılan yatırımların %83’ü kamu kaynaklarından, %17’si özel kaynaklardan karşılanır. İlk, orta ve lise eğitiminde kamu kaynaklarının payı %90,6, özel kaynakların payı %9,4 seviyesindedir. Yükseköğretim harcamalarına ayrılan kamu kaynaklarının payı %69,7 iken, özel kaynakların payı %30,3 seviyesindedir. Türkiye’de ise toplam eğitim harcamalarında benzer bir tablo vardır. Toplam eğitim harcamalarının %83,8’i kamu kaynaklarından karşılanırken, %16,2’si özel kaynaklardan karşılanmaktadır. İlk, orta ve lise eğitiminde kamu kaynaklarının payı %85,5 ve özel kaynakların payı %14,6 seviyesindeyken, yükseköğretime gelindiğinde bu oran kamu kaynakları için %80,4 ve özel kaynaklar için %19,6 seviyesindedir (OECD, Education At a Glance, 2015).

Eğitime yapılan yatırımların bireye ve bireye yapılan yatırımların da topluma fayda sağladığı açıktır. Buradan yola çıkarak kaynakların dağıtımını hususunda toplumsal refah düzeyini sağlayabilmek için devletin sosyal maliyet kısmını yüklenmesi önem arz etmektedir (Karadeniz, Durusoy, & Köse, 2007). Bu amaçla hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde eğitime yapılan harcamaların artmakta olduğu görülmektedir (Akın Mart & Kartal, 2021).

EĞİTİM HARCAMALARI

Keynes, kamu harcamaları artarsa ekonomik büyümenin de gerçekleşeceği tezini savunmaktadır. Keynes’e göre, kamu harcamalarının arttırılması yoluyla toplam talep canlandırılabilir ve toplam talebin canlandırılması da ekonomik büyümenin gerçekleşmesi ile sağlanabilir (Gül &

Yavuz, 2011). Kamu harcamaları cari, yatırım ve transfer harcamalarından oluşur. Eğitim harcamaları, yatırım harcamaları içerisinde yer alır (Ömür & Giray, 2016). Yükseköğretim hem bireylere hem de sosyal ve ekonomik açıdan toplumlara yarar sağladığı için gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yükseköğretime olan talep artmakta ve bu talebin karşılanması için yatırımların da değerlendirilmesi gerekmektedir (Kurul, 2012).

Eğitim bireylerin dünyadaki yerini bulması, dünyayı anlaması, anlayış ve değerlerini başkalarına aktarması için önemli bir araç olduğu gibi; özellikle yükseköğretim, bireysel büyüme, toplumsal ilerleme ve kültürel kalkınma için itici bir güç olarak görülebilir. Eğitim, kültürel kalkınmayı sağladığı gibi ekonomik kalkınmaya da katkıda bulunur. Ekonomik kalkınmanın nihai amacı ise bireysel refahı desteklemek, toplumsal eşitliği teşvik etmek ve devletin vatandaşların isteklerini yerine getirmesini sağlamaktır (Hunt, 2022). 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu’nun 4. maddesinde de bu anlatılanlara atıf bulunmaktadır. Bu maddeye göre; yükseköğretilimin amacı benzer şekilde vatandaşlarının refah seviyesini arttırmak, hür ve bilimsel düşünce gücüne ve geniş dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda ülke ihtiyaçlarına ve kalkınmasına cevap verebilecek, ülke kalkınmasına destek olabilecek bireyler yetiştirmektir (YÖK, 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu, 1981).

Shapiro, yükseköğretim kurumlarının kendi kendine hizmet etmelerinin de ötesine kamusal amaca hizmet etmelerini ve arzulan bir toplumsal düzene ulaşmakta sosyal değişimi zorlaması gerektiğine vurgu yapmaktadır (Shapiro, 2005).

İkinci dünya savaşına kadar olan sürede üniversitelerin sadece toplumun seçkinlerine hitap ettiğini, seçkin sınıfların toplumsal ve sosyal hayattaki rollerine hazırladığı yerler olarak üniversiteler görülmekteydi. Bu döneme “seçkinler dönemi” de denir. İkinci dünya savaşı ile 1980 yılları arasındaki dönem ise geniş bir teknik ve ekonomik seçkin rollere hazırlık yeri olarak üniversitelerdeki bu döneme de “kitleleşme dönemi” şeklinde ifade edilmiştir. 1980 ve sonrası ise tüm nüfusun teknolojik değişime adaptasyonu olarak “evrensel dönem” diye ayrılmıştır. Sistemin çeşitlenmesi ve toplumun her kesimine yayılması ile yükseköğretim sistemi hızlı bir büyüme göstermiş ve bu büyüme kamu harcamalarında da çok önemli bir artışa neden olmuştur (Çetinsaya, 2014). Dolayısıyla üniversitelerin hızlı büyümeleri nedeniyle mali planlamaları açısından kamu harcamalarına gün geçtikçe daha fazla bağlı olmaktadır. Yükseköğretim kademesi yüksek nitelikli insan gücü yetiştirme de önemli bir aşamadır. Üniversitelerde mesleki öğretimin var olması kurum ve uygulamanın bir arada kullanılması toplumsal kalkınma açısından oldukça önemlidir (Yakut Özek & Akbaşı, 2021). Kalkınmanın kilit bileşenlerinden biri olan yükseköğretilimin de en önemli konularından biri finansmandır (Hunt, 2022).

Günümüzde neo liberal ekonomik yapı içerisinde bireyler, devamlı olarak yükseköğretimden daha fazla yararlanmayı talep etmektedir (Yılmaz & Sarpkaya, 2016). Yükseköğretime talep arttıkça yükseköğretimin maliyeti de artmaya devam etmektedir (Jacob, Neubauer, & Ye, 2017). Ayrıca yükseköğretim kurumlarında araştırma harcamaları, büyük kütüphaneler ve laboratuvarlar düşük öğretim ücretleri üniversitelerin maliyetini arttırmaktadır. Yükseköğretimin finansmanı, eğitimin finanse edilmesi ve bu fonların en verimli şekilde kullanılması ve bu hizmetlerin sunulmaya devam edilebilmesi için gerekli mali ve maddi kaynakların sağlanması süreci olarak açıklanabilir (Karakütük, 2006). Dolayısıyla yükseköğretim kurumlarının finansman sorunu yükseköğretimin maliyetinin karşılanması noktasında çözüm bekleyen bir konudur (Şenses, 2007). Birçok kamu hizmetinde olduğu gibi, eğitimde de kaynak sıkıntısı yaşanmaktadır. Özellikle ekonomik kriz dönemlerinde bu sıkıntı daha da artmakta ve kamu bütçelerindeki kısıtlamaların etkisi eğitim hizmetine yansımaktadır (Altundemir, Eğitim Harcamalarında Türkiye ve OECD Ülkeleri, 2008). Bu bağlamda farklı kaynaklardan bir tanesi olan özelleşme ilk olarak Şili’de denenmiştir (Kurt, Eğitim finansmanının karşılaştırmalı analizi. Karşılaştırmalı Eğitim Tematik Bir Yaklaşım, 2021), birçok ülkenin finans kaynaklarını çeşitlenme isteğiyle beraber dünyaya yayılmıştır (Arastaman, 2020). Özel yükseköğrenimin dünya çapında büyümesi, son yılların en dikkat çekici gelişmelerinden biri olmuştur. Dünya Bankası ve sivil toplum kuruluşlarının yardımlarıyla finanse edilen eğitim projeleri, gelişmekte olan birçok ülkede eğitimde özelleşmeyi destekleyerek ülkelerin iç politikalarını şekillendiren ve uluslararası politikaları etkileyen bir güç haline gelmiştir (Yakut Özek & Akbaşı, 2021). Türkiye’de de 1965 yılında çıkarılan 625 sayılı Özel Okullar Kanunundan sonra özel okulların sayısı hızla artmıştır (Tekeli, 2010). Bu kapsamda özel üniversitelerin sayısı artarken, devlet üniversiteleri daha az kamu kaynağı kullanmaya ve kamu dışı kaynak bulmaya özendirilmekte, hatta kendi öz kaynaklarını geliştirmeye teşvik edilmektedir (Çetinsaya, 2014).

Ekonomik büyümenin sadece gelir ile ölçülemeyeceği, gelir ile birlikte beşeri sermaye değişkenleri olan eğitim ve sağlık gibi değişkenler ile belirlenmesinin daha doğru olacağı söylenebilir. Bu amaçla Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından İnsani Gelişme Endeksi belirlenmiştir. İnsani Gelişme Endeksi gelir, eğitim ve sağlık değişkenleri de hesaplanarak bulunur. Beşeri sermaye, çalışan emeğin sahip olduğu bilgi, tecrübe ve sağlık düzeyine bağlı olarak üretime yaptığı ilave katkı şeklinde değerlendirilmeye alınır (Barro, 1998). Beşeri sermayeyi artırabilmek için eğitim ve sağlık alanında nitel ve nicel gelişmeler olmalıdır. Eğitim harcamalarının artması ve eğitim kalitesinin iyileşmesi işgücünün üretim yeteneğinin gelişmesi ve dolayısıyla hâsıla miktarının artmasına yol açmaktadır

(Erdoğan & Yıldırım, 2009). Günümüzün bilgi ve teknoloji çağını yaşadığı bu günlerde toplumlarının bilgi ekonomisi aşamasına geçmiş olması ve bu aşamaya geçişte eğitimin yeri kuşkusuz tartışılmazdır. Bilgi ve teknoloji, gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin eğitim harcamalarını arttıran önemli bir faktördür (Çalışkan, Karabacak, & Meçik, 2013). Toplumların sosyo-ekonomik olarak büyümesi ve yapısal olarak değişmesi ancak fiziki sermaye ve beşeri sermaye ile mümkündür. Beşeri sermayenin en önemli bileşeni eğitimidir. Eğitim seviyesinin artmasıyla birlikte beşeri sermayede artacaktır. Nitelikli beşeri sermayenin oluşmasında eğitim büyük öneme sahiptir. Hayat standartlarının artırılmasında, sosyal eşitsizliklerin azaltılmasında ve daha birçok alanda eğitim önemli bir etkidir (Selim, Purtaş, & Uysal, 2014).

Bireylerin refah ve gelir seviyesinin yükselmesinde, eğitim sayesinde kazanılmış olan bilgi, beceri ve yeteneklerin ciddi katkısı vardır. Bireyler eğitim sayesinde emeklerinin parasal değerini arttırmaktadır (Mutluer, Öner, & Kesik, 2013). Nitelikleri artan bireyler, potansiyel iş gücünü oluşturur. Böylece iş gücünün kalite düzeyini artar, verimlilik ve yaratıcılık da harekete geçirilerek ulusal gelir düzeyini artırır, gelir daha adil paylaşılmış olur. Ayrıca bireylerin eğitim seviyesinin yükselmesi bilimsel ve teknolojik yeniliklere de hız kazandırmaktadır (Gürak, 2016). Eğitim düzeyi artan toplumlarda daha demokratik yönetim, ekonomik ve siyasal istikrar sağlamak kolaylaşmakta ve suç işleme oranları azalmaktadır. Eğitimin yarattığı pozitif dışsallıklar da dikkate alındığında eğitime yapılan harcamaların uzun dönemde bir yatırım harcaması olarak nitelendirildiğimizde ekonomide yarattığı artan getiri nedeniyle ekonomik büyüme ve kalkınmayı da hızlandırdığını savunmak yanlış olmayacaktır (Öztürk, Kamu Maliyesi, 2015). Eğitimin sosyal yapıya ve beşeri sermayeye sağladığı önemli katkılar ve bu katkıların ekonomik büyümeyi doğrudan etkilemesi nedeniyle elde edilecek faydalar göz önünde bulundurularak eğitim hizmetinin bireylere sunumu ve bu hizmete yapılacak harcamaların kamu tarafından sağlanması ve bireylerin tercihlerine bırakılmaması istenmektedir (Feyzioğlu Akkoyunlu, 2005). Bu nedenle kamunun eğitime yaptığı harcamalar sürekli artış eğilimi içerisinde. Kamunun eğitim harcamalarını arttırmasının nedenlerinden biri de bireylerin aynı gelir düzeyinde olmamalarından kaynaklanmaktadır. Bireyler arasında fırsat eşitliğini sağlayabilmek amacıyla kamu eğitim harcamalarını arttırmaktadır.

Ekonomik büyümenin sağlanması gerek toplumun gerekse bireylerin refah ve yaşam kalitesinin yükseleceğini göstermektedir. Eğitime önem verip, kamu kaynaklarını eğitim için harcayan toplumların, eğitime önem vermeyen toplumlardan daha fazla refaha ve daha iyi bir yaşam kalitesine sahip olacakları bilinmektedir. Eğitim harcamalarına aktarılan kaynakların oranı, ülkelerin ekonomik büyümelelerini arttırmada hem kısa hem de uzun vadede etkin bir rol oynamaktadır (Akıncı, 2017).

Eğitimi kişilerin becerilerini artıran, sosyalleşmelerini ve teknolojiye ayak uydurabilmelerini sağlayan bir süreç olarak tanımladığımızda, eğitimin kalkınma ve büyüme ile olan ilişkisi çok daha net biçimde görülebilmektedir. Kalkınmanın sağlanması için gerekli olan insan gücünü yetiştirmek, geliştirmek ve kişileri üretici hale getirmek hedef olarak alındığında, bu hedefe ulaşmak için kullanılacak temel araç eğitim olacaktır (Taş & Yenilmez, 2008).

Ülkelerin gelişmişlik düzeyi ile eğitim harcamaları arasında bir etkileşim bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerde eğitime ayrılan kaynaklar GSMH'nin % 5–6'sını oluştururken, az gelişmiş ülkelerde GSMH'nin yaklaşık % 3'ü eğitim harcamalarına ayrılmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde eğitime ayrılan bu paylar, nüfusun hızla artışı karşısında yetersiz kalmaktadır (Öztürk, Kamu Maliyesi, 2015). Bu açıklamalardan yola çıkarak eğitim seviyesinin yüksek olduğu toplumlarda ekonomik gelişmişlik de yüksektir sonucuna ulaşabiliriz (Al-Yousif, 2008). Eğitim hizmeti toplumu oluşturan bireylere sağladığı kişisel faydanın yanı sıra topluma sağladığı dışsal fayda sayesinde ülkelerin ekonomik kalkınmalarında önemli rol oynamaktadır. İyi eğitilmiş insan gücüne sahip ülkeler diğer ülkelere göre ekonomik kalkınmada daha iyi yerlerdedir. Bunun en temel örneklerini Almanya ve Japonya oluşturur (Öztürk, İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü, 2005). Eğitim hizmeti ile ülkelerin kalkınma ve büyüme sürecinde nitelikli işgücü ihtiyacı karşılanırken; diğer yandan bilgi üretme ve yayma fonksiyonu ile ülkelerin modern üretim teknolojilerini takip etme, geliştirme ve üretim sürecine aktarmasına katkı sağlamaktadır. Bir ülkede eğitim seviyesi arttıkça işgücünün verimliliği artar ve bu durum ülkelerin rekabet gücünü de olumlu yönde etkiler ve ülkelerin dışa açılmalarını kolaylaştırır ve milli gelirlerini hızla artırır (Taş & Yenilmez, 2008). Ülkeler arasındaki eğitim düzeyindeki farklılıklar, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ekonomik performans farklılığının temel nedenleri arasında yer almaktadır (Çalışkan, Karabacak, & Meçik, 2013).

Ülkeler bütçe ödeneklerinin önemli bir kısmını eğitim, temel sağlık, sosyal güvenlik ve savunma gibi çeşitli sektörlerle ayırırlar. Bu sektörlerle kaynak ayırılırken sadece ülkelerin önceliklerine bakılarak karar alınmaz. Aynı zamanda piyasanın bu hizmetleri yeteri kadar karşılayıp karşılayamayacağına da bakar. Eğitimin hem bireysel, hem sosyal hem de iktisadi boyutunun olması, bu tür hizmetin özel sektörle beraber kamu tarafından da üretilmesine ve kontrol edilmesine neden olmaktadır. Eğer sağlanan kamu yararı piyasa yararından daha fazla ise piyasalar bu hizmetleri tek başına sunmak konusunda başarısız olmuş olabilir. Bu yüzden kamu kaynakları eğitim kurumlarına da aktarılmalıdır (OECD, Education At a Glance, 2015). Eğitimin ülke ekonomisine katkısı yadsınamaz ancak aynı zamanda önemli bir maliyet kalemidir ve yatırım maliyetlerinin yüksek olması, eğitime yapılan yatırımların kısa sürede geri

dönmemesi ve sonuçların diğer yatırım harcamalarına kıyasla önceden belli olmaması bu tür yatırımları özellikle özel sektörde kısıtlamaktadır (Ulusoy A., 2013).

Eğitimin dikkate alınması gereken bir diğer önemli boyutu ise, toplumda yaşayan insanlara sağladığı refah düzeyine doğrudan etki eder. Toplumda yaşayan bireyler aldıkları eğitim sayesinde daha nitelikli işlere girebilmekte bu sayede de daha iyi ücretlerle çalışma imkanına sahip olabilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, toplumun refah seviyesinin yükselmesinde eğitimin de rolü vardır (Kurt & Gümüş, 2015).

Eğitim seviyesi yükseldikçe alınan eğitimin bireylere sağladığı net faydasının arttığı ancak bu eğitimlerin bireylerin yaşadıkları topluma sağladığı faydanın kısmen azaldığı şeklinde genel bir kabul vardır (OECD, Education at a Glance 2012, 2012). Bu doğrultuda, yükseköğretimin bireysel getirisinin sosyal getirilerinden daha büyük olduğu ayrıca bireysel getirinin gelişmekte olan ülkeler için çok daha yüksek seviyede olduğu belirtilmektedir. Bu kapsamda, ücretsiz yükseköğretimin, alt gelir gruplarından orta ve üst gelir gruplarına doğru dolaylı kaynak aktarımı oluşturduğu şeklinde görüşler de mevcuttur (Ergüder, Şahin, Terzioğlu, & Vardar, 2009). Bu görüş bu nedenlerle öğrenciler başta olmak üzere üniversitenin sunduğu eğitim ve araştırma hizmetlerinden faydalanan kişi, kurum ve kuruluşların aldıkları hizmetin maliyetini kısmen veya tamamen karşılamaları gerektiği savunmaktadır. Uzun yıllardır ağırlıklı olarak devlet tarafından finanse edilen yükseköğretim sistemlerinin, maliyet paylaşımı çerçevesinde bir finansman sistemine dönüştürülmesi için birçok yaklaşım olmakla birlikte bunlar dört ana gruba ayrılabilir. Bunlardan ilki, özel üniversitelerdir. Özel üniversiteler ile amaçlanan eğitimin maliyeti tamamen bu eğitimi alan kişiler veya aileleri tarafından karşılanmasıdır. İkinci yaklaşıma göre, kişilerden öğrenim ücreti alınmalıdır. Bu yaklaşım devlet üniversitelerinin ağırlıklı olduğu ülkelerde en yaygın kullanılan yöntemdir. Bu yaklaşımda genellikle öğrencilerden düşük öğrenim ücretleri alınmakta ve geriye kalan maliyet devlet tarafından karşılanmaktadır. Üçüncü yaklaşımda ise öğrenim kredi gündemdir. Buna göre, öğrenci aldığı yükseköğretim hizmetinin maliyetinin büyük bir kısmına katlanmak durumundadır. Bu ücreti karşılayabilmeleri için öğrencilere gelir düzeylerine göre uzun vadeli ve düşük faizli kredi verilmektedir. Dünyada birçok ülke yükseköğretim uygulamalarını bu yönde güncellemektedir (Akça, 2012). Dördüncü yaklaşım ise kupon uygulamasıdır. Kupon uygulaması ile öğrenciler gideceği okulu tercih edebilmekte ve öğrenci kuponun karşılığı olan miktarın üzerinde bir üniversiteye gitmek isterse aradaki farkı kendisi karşılamak durumundadır. Kuponu başka yükseköğretim kurumunda kullanmak için diğer kayıt koşullarını da sağlaması gerekmektedir (Gölpek, 2011). Maliyet paylaşımının başarılı bir şekilde uygulandığı ABD, Latin Amerika ülkeleri ve Japonya gibi

ülkelerde yükseköğretim sisteminde kamu üniversiteleri değil özel üniversitelerin ağırlıkta olduğunu görmekteyiz. Aynı zamanda öğrenciler için kredi desteği sağlayan oturmuş bir kredi sistemi ve finansman alt yapısının olduğu söylenebilir (Chapman, 2005). Buna karşılık, yükseköğretimde maliyet paylaşımı sisteminin uygulamasında ciddi bazı sorunları bulunmaktadır. Öğrenci harçlarının arttırılması anlamına gelen maliyet paylaşımı, özellikle alt gelir grubunda olan bireylerin yükseköğretime olan taleplerini azaltabilir ve eşitlik ilkesi açısından tartışılmalı bir konudur (Kurt & Gümüş, Dünyada Yükseköğretimin Finansmanına İlişkin Eğilimler ve Türkiye için Öneriler, 2015). Maliyet paylaşımı ile ilgili başka tartışılmalı nokta da kredilendirme sistemidir. Kredi verilirken dikkate alınması gereken hususun öğrencilerin ilerideki gelir durumları mı yoksa ailelerinin sosyo-ekonomik durumları mı olacaktır. Ailelerin sosyo-ekonomik durumunun doğru tespit edilip edilemeyeceği, kredilerin faizsiz veya çok düşük oranda faizle verilemeyeceği ve verilen kredilerin geri ödemesinin mezunların gelir seviyesine göre farklı miktarlarda, sürelerde ve faiz oranlarıyla yapılabilmeyeceği gibi konular oldukça tartışılmalıdır (Gölpek, 2011). Maliyet paylaşımı konusunda tartışmalara rağmen bazı ülkeler yükseköğretim hizmetini hâlâ ücretsiz olarak sunmaya devam etmektedirler. Örneğin, Finlandiya, İsveç, Norveç, Danimarka ve İzlanda gibi OECD ülkelerinin çoğu bu hizmeti ücretsiz veya çok az harç olarak yürütmektedir (OECD, Education at a Glance 2012, 2012).

EĞİTİM HARCAMALARININ TÜRKİYE'DEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Eğitim harcamaları, Türkiye ekonomisi için sağlıklı bir ekonomik büyümenin sağlanması konusunda önemli bir yere sahiptir. Türkiye'nin ekonomik ve sosyal açıdan kalkınmasını sağlamak ve AB kriterlerine uygun duruma gelmesi için çeşitli ön koşulları yerine getirmesi gerekmektedir. Türkiye'nin bu koşullara uygun hale gelmesinde eğitimin önemli bir yeri bulunmaktadır. Eğitime yapılan (özellikle ilk ve ortaöğretime) kamu harcamalarının artması, eğitim hizmetinden daha geniş kitlelerin yararlanmasına sebep olur.

Türkiye'de eğitim hizmetleri büyük ölçüde devlet tarafından finanse edilse de (Kurul, 2012) kıt kaynaklar dolayısıyla devlet her alana sınırsız bir kaynak aktaramaz (Gölpek, 2011). Artan nüfusla eğitime ayrılan kamu kaynakları eğitim hizmetine yönelik artan talep nedeniyle eğitim hizmetlerinin sunumuna yetmemiş ve eğitim sisteminde karşılaşılan parasal zorluklar için özel finansman kaynakları aramaya başlamıştır (Kurul, 2012). Yükseköğretimde talep-arz açığının karşılanması ve büyümenin sürdürülebilmesi için yükseköğretimin finansman kaynaklarının çeşitlenmesi ve özelleşmeye doğru kayması ile finansman sorunu çözülmeye çalışılmıştır (Arastaman, 2020).

Türkiye'de yükseköğretimin finansmanına yönelik Ana-

yanın 130. maddesinde her düzeydeki yükseköğretimin finansmanının kamu hizmeti niteliği taşıdığı belirtilmektedir. Devlet üniversiteleri de, vakıf üniversiteleri de kanunla kurulmakta, kamu tüzel kişisi özelliğini taşımakta ve kamu yönetim ve denetim organlarının akademik, idari ve mali gözetim ve denetimi altında kamu hizmeti sunmaktadır. 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nda ise yükseköğretimin finansmanı 55 ve 56. maddelerde düzenlenmiştir. Aynı Kanunun 55. maddesinde yükseköğretim kurumlarının gelir kaynaklarına yer verilmiştir. Yükseköğretim kurumlarının finans kaynakları; her yıl bütçeye konulacak ödenekler, kurumlarca yapılacak yardımlar, alınacak harç ve ücretler, yayın ve satış gelirleri, taşınır ve taşınmaz malların gelirleri, döner sermaye işletmelerinden elde edilecek kârlar, bağışlar, vasiyetler ve diğer gelirler olarak belirtilen kalemlerden oluşmaktadır (Altundemir & Cibo, Yükseköğretimin finansmanı konusunda üniversitelerin görüşleri: YÖK yasa tasarısı çerçevesinde, 2016).

29 Ağustos 2012 tarih ve 3584 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Türkiye'de de yükseköğretim, örgün birinci öğretim programlarında öğrenim gören Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı öğrencilere ücretsiz olarak sunulmaya başlanmıştır. Yükseköğretim sisteminin genişleme sürecinde olduğu Türkiye'de, öğrencilere harçsız üniversite uygulaması, daha fazla kişiyi yükseköğretim görmeye teşvik edecek olması açısından önemlidir. Yükseköğretimin parasız olması, bunun kişiye ve ailesine maliyetinin olmadığı anlamına gelmemektedir. Çünkü öğrencinin öğrenim gördüğü süre boyunca katlandığı 'fırsat maliyeti' ve yine öğrenimini sürdürürken gerçekleştirmek zorunda olduğu zaruri ihtiyaçları (yeme içme, barınma ve ulaşım vb.) doğrudan kişisel harcamalar söz konusudur. Yükseköğretimin ücretsiz olmasına ek olarak, öğrenciler ve aileler açısından ciddi bir külfet oluşturan kişisel harcamaların da karşılanmasına yönelik destekler gündeme gelir. Bu nedenle, öğrencilere sunulan burs ve kredi imkânlarının erişilebilirliği oldukça önemlidir (Akıncı, 2017).

Türkiye'de vakıf üniversiteleri yükseköğretimde maliyet paylaşımının bir örneğini oluşturur. Türkiye'de yükseköğretim alanında son yıllarda meydana gelen hızlı genişleme sürecinde vakıf üniversitelerinin de sayısı önemli düzeyde artmıştır. Dünya genelinde de ekonomilerin liberalleşmesi, hükümetleri yükseköğretimin mali zorluklarına tepki olarak kamu üniversitelerinin bütçelerinde kısıntıya gitmeye yönlendirmiş ve bunun sonucu olarak özel yükseköğretim kurumlarının açılmasına neden olmuştur. Bu anlamda son yıllarda özel yükseköğretim kurumlarının sayısının hızla artması önemli bir gelişme olarak kabul edilmektedir (Akıncı, 2017). Vakıf yükseköğretim kurumları dünyanın diğer ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de yükseköğretim alanının genişlemesi, çeşitliliği ve rekabetin artması açısından önemli katkılar sağlamaktadırlar. Üniversitelerin gelir kaynaklarının artırması ile ekonomi olan katkılarının artırması arasında doğrudan bir ilişki

olduğu söylenebilir. Yükseköğretim kurumları, ekonomik olarak katma değer oluşmasına katkı sağlayan faaliyetleri ne kadar gerçekleştirirlerse, o kadar fazla gelir elde etmektedirler. Bu konuda eleştiriler de mevcuttur. Bu görüşe göre; üniversitelerin gelir getirici faaliyetlerde bulunması, üniversitelerin asıl faaliyetlerin uzaklaşması anlamına gelmektedir. Buna görüşe karşın, üniversitelerin en çok gelir elde ettiği girişimci faaliyetlerden en başında yaşam boyu eğitim, araştırma-geliştirme ve yenilik faaliyetlerinin üniversitelerin temel misyonları arasında olduğuna ilişkin görüşler de mevcuttur (Bok, 2007). Mezunların ve özel sektör tarafından yapılan bağış ve yardımlarının artırılması da, yükseköğretim kurumlarının finansman kaynaklarını artırmada önemli rol oynar. Türkiye’de ise yükseköğretim kurumlarına yapılan bağışlar genellikle tek seferlik olmakta ve oldukça yetersiz kalmaktadır. Üniversiteler için önemli olan sürdürülebilir bir gelir kaynağı oluşturmaktadır. Ancak, son yıllarda üniversitelere yapılan bağışlarda hem miktar hem de süreklilik açısından önemli artışlar olduğu görülmektedir. Muğla Sıtkı Koçman ve Ağrı İbrahim Çeçen Üniversiteleri işadamlarının kendi şehirlerinde kurulan üniversiteleri sahiplenerek bu üniversitelerin kuruluş ve büyüme aşamalarında önemli maddi kaynaklar sağlamaları açısından iyi birer örnektir. Bu kapsamda, üniversitelere ciddi kaynaklar sağlayan hayırseverlerin isimlerinin üniversitelere, kampüslere, fakülterlere, dersliklere veya kütüphanelere verilmesi de bağışçılara teşvik edici bir yöntemdir. Ancak, sağlanan kaynakların sadece fiziksel altyapının oluşturulması ile sınırlı kalmaması ve yardımların üniversiteye sürekli gelir sağlayacak yatırımlara dönüştürülmesi önem arz etmektedir. Ayrıca, son yıllarda Abdullah Gül Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi gibi üniversitelerde oluşturulan destekleme/geliştirme vakfı örneklerinin yaygınlaştırılması ve bu vakıflar aracılığı ile üniversitelerde gerçekleşen araştırma-geliştirme faaliyetleri ve sosyal aktivitelerin desteklenmesi de üniversiteye faydalı bir gelir kaynağını oluşturmaktadır (Kurt & Gümüş, *Dünyada Yükseköğretimin Finansmanına İlişkin Eğilimler ve Türkiye için Öneriler*, 2015).

Yükseköğretim sistemlerinin karşı karşıya olduğu ve bahsettiğimiz finansman sorunu, sadece finansman kaynaklarının azlığı ile ilgili değil, finansmanın aktarımı ve kullanımı ile de ilgilidir. Birçok ülkede, üniversitelere kaynak tahsisinde, pazarlık usulüne dayalı, bütçe kalemlerinin ayrıntılı bir şekilde belirlendiği ve bir önceki yılı dikkate alarak yapılmakta olan geleneksel kaynak aktarım yöntemleri terkedilmektedir. Bunun yerine kurumların hem nicel hem de nitel belirli performans ölçütlerini dikkate alan formüller kullanılmaya başlanmıştır (Gülşen & Akpınar, 2011). Böylece kaynak aktarım yöntemlerinin üniversitelerin kendi stratejik planlarında ortaya koydukları hedeflerle tutarlı olarak ve esnek bir şekilde kaynaklarını kullanmalarına olanak sağlayacak nitelikte olması temel hedeftir (Kurt

& Gümüş, *Dünyada Yükseköğretimin Finansmanına İlişkin Eğilimler ve Türkiye için Öneriler*, 2015).

Anayasanın 130. maddesi yükseköğretim kurumları bütçelerinin merkezi yönetim bütçesinin tabi olduğu esaslara göre hazırlanması ve uygulanmasını öngörmektedir. 10 Aralık 2003 yılında çıkarılan ve 2006 yılından itibaren uygulamada olan 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile birlikte torba bütçe ve analitik bütçe sistemleri terk edilerek Stratejik Plana Dayalı Performans Esaslı Bütçe Sistemine geçilmiştir. Bu yeni bütçeleme sistemi tüm kamu kurumları ile birlikte üniversitelerin de kendi vizyon ve misyonları çerçevesinde stratejik plan ve performans programı hazırlamalarını ve bütçe taleplerini bu planlar doğrultusunda tasarlama gerektirmektedir. 2019 yılında değişen yeni bütçeleme yöntemi olan Programa Dayalı Performans Esaslı Bütçe ile de bütçeleme yöntemi değiştirilmiş ancak uygulamaya bakıldığında ise üniversitelere kaynak tahsisinde ağırlıklı olarak bir önceki yıl ayrılan bütçenin belli oranda artırılması şeklindeki geleneksel artırmalı finansman yönteminin kullanıldığı görülmektedir. Ancak pazarlık yöntemi ile birlikte öğrenci ve öğretim üyesi sayısındaki artış, fiziki kapasitenin az olması, kontenjan artışları, program sayısı ve çeşitliliği gibi faktörlerin de kaynak tahsisinde etkili olduğu görülmektedir (İlyas, 2012).

Devlet üniversitesi bütçeleri de 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’na göre özel bütçelidir. Üniversite özel bütçesi; kamu hizmeti yürütmek amacıyla kurulan, kaynak tahsisi yapılan, harcama yetkisi olan, kuruluşu ve işleyişi kendi özel kanunlarıyla düzenlenmiş olan bütçedir. Devlet üniversitelerinin merkezi yönetim bütçesine tabi olması; bütün gelir ve giderleri bütçede göstermesi, gelir ve gider denkleğini sağlaması, bütçeyle verilen harcama yetkisinin kanunlarla belirlenen görevlerin yerine getirilmesi amacıyla kullanılmasını esas almaktadır. Yükseköğretim kurumlarının diğer finansman kaynaklarından biri de üniversite-sanayi işbirliği ile elde edilmektedir. Türkiye’de üniversite-sanayi ilişkileri ilk olarak birinci beş yıllık kalkınma planında (1963-67) karşımıza çıkmaktadır. Bu Kalkınma Planında özellikle kimya sanayinin geliştirilmesi için üniversite ve yatırımcı işbirliğinin destekleneceği belirtilmiştir (DPT, 1984). Üniversitelerin bilimsel araştırmalarını desteklemek amacıyla TÜBİTAK 1963 yılında kurulmuştur (Tekeli, 2010).

Kamu yükseköğretim kurumlarına aktarılacak kamusal ödeneğin büyüklüğünün belirlenmesinde temel alınan ölçütler, finansman tahsisi için önemli bir konudur. Bu ölçütler kamu otoritelerinin üniversitelerden bekledikleri hedeflere vurgu yapmaktadır. Bu finansman ölçütleri kurumların davranışlarını etkileyebilmektedir (Kurt & Gümüş, *Dünyada Yükseköğretimin Finansmanına İlişkin Eğilimler ve Türkiye için Öneriler*, 2015). Burada genel olarak iki tür ölçütün karşılaştırması yapılır. Bunlar; performans ve çıktı esaslı finansman ile maliyet ve girdi esaslı finansmandır.

Finansman mekanizmalarının girdiye dayalı ölçütleri ise şunlardır (CHEPS, 2010):

- Kaydolan öğrenci sayısı (bir önceki yılda ve o yılda),
- Devlet tarafından desteklenen araştırmaların sayısı,
- Kurumdaki personel sayısı, binaların alanı, kurumların kira giderleri, geçmiş harcamalar veya harcama tahmin veya projeksiyonları,
- Doktora öğrencilerinin sayısı,
- Önceki yıllarda yapılan ödenekler.

Üniversitelere aktarılabilecek kaynağın belirlenmesinde kullanılan çıktıya dayalı ölçütler ise şunlardır (CHEPS, 2010):

- Öğrencilere ilişkin ölçütler (açılan lisans ve yüksek lisans programlarının sayısı, öğrenci başarı oranları, eğitimi öngörülen zamanda tamamlayan öğrenci sayısı gibi),
- Eğitimin kalitesine ilişkin yapılan ulusal değerlendirme sınavlarının sonuçları,
- Doktora derecesi alanların sayısı,
- Akademik dergilerde yapılan alıntı/atıf sayıları,
- Ulusal veya uluslararası kuruluşların sağladıkları araştırma desteklerinde üniversitenin başarısı,
- Araştırma sonuçlarının ticari olarak kullanımı (lisanslar, telif hakları, hizmet sağlama, patentler),
- Kurum tarafından kazanılan ödüller ve ayrıcalıklar, Uluslararası araştırma projelerine katılım.

Türkiye’de üniversitelere merkezi bütçeden ayrılan kaynağın büyüklüğünde öğrenci ve öğretim üyesi sayıları gibi girdiye dayalı faktörler önemli derecede etkilidir. Mezuniyet oranları, yayın sayısı ve kalitesi, araştırma projeleri gibi çıktıya dayalı performans ölçütleri dikkate alınmamaktadır. Buna karşın birçok ülke girdilere dayalı ölçütlerin ağırlığını azaltarak performansa dayalı ölçütlere yönelmektedir. Ancak hiçbir ülke %100 çıktılara dayalı bir sistem kullanmamaktadır. Özetle, Avrupa ülkelerinin büyük bir çoğunluğunda üniversitelere aktarılabilecek kaynağın belirlenmesinde hem girdiler hem de çıktılar dikkate almaktadırlar (Kurt & Gümüş, Dünyada Yükseköğretimin Finansmanına İlişkin Eğilimler ve Türkiye için Öneriler, 2015).

Yükseköğretim finansmanının yüksek oranda kamudan karşılanıp da öğrenci başına düşen eğitim harcaması OECD ortalamasının altında olan ülkelerden biri olan Türkiye, kamu harcaması düşük olmasına rağmen öğrenci başına düşen eğitim harcaması yüksek olan, gelişmiş ekonomiye sahip ABD, İngiltere ve Japonya gibi ülkelerle rekabet etmek durumundadır (Yakut Özek & Akbaşlı, 2021) (Tablo 1).

TÜİK tarafından yayınlanan Eğitim Harcamaları İstatistikleri’ne göre Türkiye’de 2020 yılında eğitim harcamalarının %74,7’si devlet tarafından, %20,2’si ise hane halkları tarafından karşılanmıştır. 2021 yılında ise yapılan eğitim harcamalarının %72,5’i kamu, tarafından finanse edildi. Eğitim harcamaları içerisinde hane halklarının yaptığı harcamaların payı ise %22,0 olmuştur (TÜİK, 2021).

Türkiye’de bir üniversite öğrencisinin kişi başı eğitim

harcaması 2020 yılında 1.754 \$ iken, 2021 yılında 1.747 \$’dir. Eğitim harcamalarının gayrisafi yurt içi hasıla içindeki payı 2020 yılında %5,4 iken, 2021 yılında %4,8 oldu. Devlet eğitim harcamalarının gayrisafi yurt içi hasıla içindeki payı ise 2020 yılında %4,0 iken, 2021 yılında %3,4 oldu (TÜİK, 2021) (Şekil 1).

Eğitim hizmeti için önemli göstergelerden biri de, ülkelerde öğrenci başına yapılan eğitim harcamalarıdır. Çünkü bu gösterge sayesinde eğitimin değişik kademelerinde öğrenim gören farklı sayıdaki öğrenci için yapılan harcama miktarına ulaşılabilmekte ve bu sayede ülkeler arası karşılaştırmalar daha iyi gözlenmektedir (Altundemir, Eğitim Harcamalarının Türkiye ve OECD Ülkeleri, 2008) (Tablo 2).

Eğitim kurumlarına yapılan harcamalardaki değişimi en çok etkileyen unsurlar arasında, okul çağındaki nüfusun sayısı ve öğretmen maaşları yer almaktadır. Nüfus çoksa eğitim hizmetlerine olan talep de o kadar fazla olur (OECD, Education At a Glance, 2015).

Diğer yandan her yıl OECD tarafından yayınlanan “Bir Bakışta Eğitim Raporu” bulunmaktadır. Sonuncusu 3 Ekim 2021 tarihinde yayınlanmış olup, 2019 verilerine yer vermektedir. İçinde yer alan veriler 2019 yılına ait olsa da Türkiye ve diğer OECD ülkelerini karşılaştırmak için bizlere önemli bilgiler vermektedir (Şekil 2).

OECD Raporunda yer alan verilerin kaynağı; Hazine ve Maliye Bakanlığı bütçe kesin hesap verisi, vakıf ve dernek giderleri için idari kayıt verisi, TÜİK Hane halkı Bütçe Anketi, TÜİK Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri idari kayıt verisi, TÜİK Ar-Ge Faaliyetleri Araştırması, eğitim ile ilgili kurumların faaliyet raporları, uluslararası kaynaklara ilişkin idari verilerdir. Bununla beraber hesaplamaya aldıkları veriler ise; finansman kaynakları tablosunda yer alan hane halkı harcamaları, sadece hane halklarının örgün eğitime yönelik doğrudan harcamasını değil, aynı zamanda örgün eğitimle bağlantılı olduğu belirlenen ulaşım, kırtasiye, giyim vb. giderlerini de kapsamaktadır. Kâr amacı gütmeyen vakıf ve dernekler ile özel firmaların harcamaları finansman kaynakları tablosunda özel tüzel kişilikler başlığında kapsanmıştır.

Uluslararası kaynakları ile uluslararası kuruluşların eğitim destek ve hibeleri hesaplamalara dâhil edilmiştir. Harcamaların eğitim düzeylerine göre dağılımı, veri içerisinde yer alan eğitim düzeyi bileşenlerindeki bilgilere göre dağıtılmıştır. Ayrıca eğitim düzeyi ayrıntısı olmayan harcamalar için ilgili öğrenci profili dikkate alınmıştır. Bazı durumlarda ise öğrenci sayıları kullanılmıştır (OECD, Education At a Glance 2022).

Bu rapora göre; genel eğilim olarak öğrenci başına yapılan en yüksek harcamalar yükseköğretim kademesinde olmaktadır. Türkiye’de de yükseköğretim kademesinde öğrenci başına yapılan harcama 9.455 dolar ile diğer eğitim kademelerine yapılan harcamalardan daha yüksektir ancak 17.560 dolar olan OECD ortalamasının oldukça altındadır. Tüm eğitim kademeleri birlikte düşünüldüğünde

Tablo 1. Eğitim Düzeylerine Göre Öğrenci Başına Eğitim Harcaması (2011-2021)

Eğitim düzeyi Education level	Yıl Year	Eğitim düzeylerine göre öğrenci başına eğitim harcaması, 2011-2021			
		Eğitim harcaması (Milyon TL) Education expenditure (Million TRY)	Öğrenci başına yapılan harcama (TL) Education expenditure per student (TRY)	Öğrenci başına yapılan harcama (\$) Education expenditure per student (\$)	Öğrenci başına yapılan harcama (\$) Education expenditure per student (\$)
Toplam - Total	2011	77 308	4 008	2 389	2 389
	2012	93 041	4 729	2 626	2 626
	2013	106 041	5 242	2 751	2 751
	2014	122 741	5 941	2 710	2 710
	2015	135 249	6 426	2 358	2 358
	2016	160 733	7 498	2 477	2 477
	2017	176 452	8 111	2 220	2 220
	2018	219 363	10 005	2 075	2 075
	2019	259 220	11 769	2 071	2 071
	2020	270 921	12 311	1 754	1 754
	2021	344 341	15 500	1 747	1 747
Yükseköğretim ⁽¹⁾	2011	25 482	10 697	6 375	6 375
	2012	30 262	11 766	6 533	6 533
	2013	34 207	12 157	6 380	6 380
	2014	39 547	12 707	5 798	5 798
	2015	43 256	12 463	4 574	4 574
	2016	50 978	13 487	4 456	4 456
	2017	53 808	13 652	3 736	3 736
	2018	65 785	16 845	3 493	3 493
	2019	72 266	18 830	3 314	3 314
	2020	80 159	20 774	2 961	2 961
	2021	110 339	28 597	3 223	3 223

TÜİK, Eğitim Harcamaları İstatistikleri.

2012 yılından itibaren öğrenci sayılarında akademik yıl yerine mali yıl düzeltilmesi yapılmış değerler kullanılmıştır.

⁽¹⁾ Açıköğretim öğrencileri hesaplamalara dahil edilmemiştir.

Kaynak: (TÜİK, 2021).

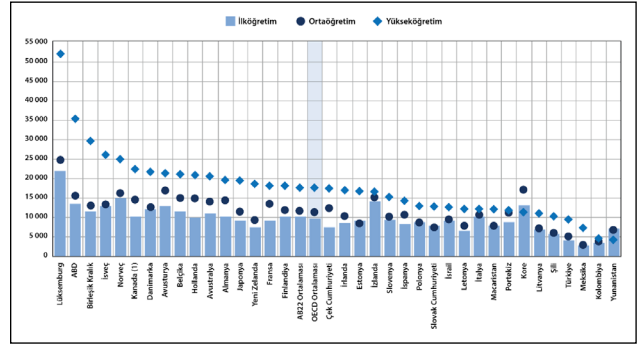
Şekil 1. Devlet eğitim harcamasının gayri safi yurt içi hasıla içindeki payı (%), 2011-2021. (TÜİK, 2021)

Türkiye, 5.743 dolarlık harcama ile Meksika ve Kolombiyadan sonra öğrenci başına en düşük eğitim kurumları harcaması yapan OECD ülkesidir (OECD, Education At Glance 2022).

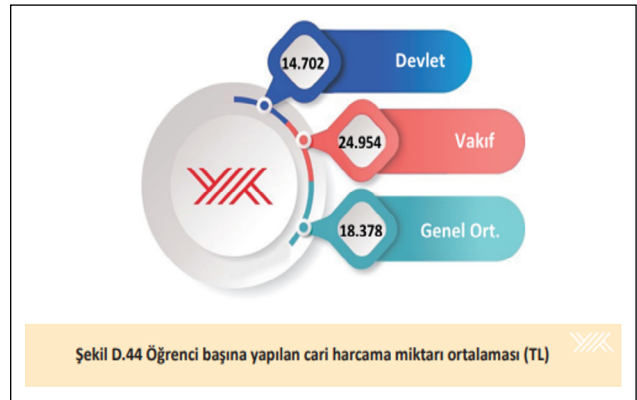
Bu konuya ilişkin diğer veri kaynağı YÖK tarafından yayınlanan “YÖK Üniversite İzleme ve Değerlendirme Raporu” dur. Bu raporda yer alan “D.8. Öğrenci başına yapılan eğitim harcaması” göstergesi önemli bir göstergedir (Şekil 3).

Bu rapora göre 2022 yılında Devlet Üniversitelerinin öğrenci başına yapılan cari harcama miktarı ortalaması (TL) bazında 14.702 TL, Vakıf üniversitelerinde ise bu rakam 24.954 TL iken genel ortalama 18.378 TL'dir (YÖK, Üniversite İzleme ve Değerlendirme Genel Raporu, 2022).

İlgili gösterge hesaplanırken; 2021 mali yılında yatırım bütçesi hariç aktif öğrenci başına yapılan cari harcama miktarı dikkate alınmıştır. Vakıf üniversiteleri için tanıtım ve reklam giderleri hesaplamaya dâhil değildir. Vakıf üniversiteleri Vakıf Yükseköğretim Kurumları-2021 Raporu verilerini sisteme aktarmıştır. Veriler sisteme TL olarak girilmiştir

Şekil 2. Eğitim Düzeyine Göre Tam Zamanlı Eşdeğer Öğrenci Başına Toplam Harcama. (OECD, Education At Glance 2022),Veri Kaynağı.

Şekil 3. Öğrenci Başına Yapılan Cari Harcama Miktarı Ortalaması (TL). (YÖK, Üniversite İzleme ve Değerlendirme Genel Raporu, 2022).

ve yabancı para birimleri çevrilirken TCMB'nin yılsonu döviz kurları dikkate alınmıştır (YÖK, Üniversite İzleme ve Değerlendirme Göstergeleri ve Açıklamaları, 2021).

Tablo 2. Eğitim harcamaları temel göstergeleri, 2011-2021

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Toplam eğitim harcaması (Milyon TL)	77.308	93.041	106.041	122.741	135.249	160.733	176.452	219.363	259.220	270.921	344.341
Öğrenci başına eğitim harcaması (TL)	4.009	4.729	5.242	5.941	6.426	7.498	8.111	10.005	11.769	12.311	15.500
Eğitim harcamasının gayrisafi yurt içi hasıla içindeki payı (%)	5,50	5,90	5,80	6,00	5,80	6,10	5,60	5,80	6,00	5,40	4,80
Devlet eğitim harcamasının gayri safi yurt içi hasıla içindeki payı (%)	4,20	4,40	4,30	4,40	4,30	4,60	4,20	4,30	4,40	4,00	3,40
Toplam eğitim harcaması (Milyon \$)	46.069	516.658	55.653	56.000	49.635	53.105	48.287	45.491	45.626	38.614	38.813
Öğrenci başına eğitim harcaması (\$)	2.389	2.626	2.751	2.710	2.358	2.477	2.220	2.075	2.071	1.754	1.747

KAYNAK: (TÜİK, 2021).

SONUÇ

Yükseköğretim, devletler tarafından vatandaşlarına sunulması zorunlu olmayan yarı kamusal mal olmasına rağmen ekonomik getirisinin fazla olması sebebiyle devletler yükseköğretim hizmeti vermektedirler. Bu hizmetin yükünü biraz hafifletmek içinse özel sektörün desteğini almaktadırlar. Dünyanın pek çok ülkesinde de yükseköğretim hizmetinin büyük bir kısmı devlet desteğiyle sürdürülmektedir. Ülkelerin ekonomik durumları, kültürel, sosyal yapıları ve politik sistemleri açısından birbirlerinden farklıdır. Yükseköğretimin finansmanından bahsettiğimizde ise ülkeler arasında büyük benzerlikler bulunmaktadır. Özellikle eğitim gibi alanlara yapılan harcamaların uzun vade de toplumsal gelişimde göstereceği etkiler göz önüne alındığında yapılan kamu harcamalarının toplum ve ülke üzerinde olumlu etki yaratacağı düşünülmektedir. Devletin yükseköğretim öğrencilerine yaptığı sosyal transferler, verimsiz transferler ve bütçe kanununda cari transferler altında nitelendirilen burs, kredi gibi harcamalar ile devlet sosyal dengenin sağlanması hedeflemektedir. Söz konusu harcamalar ile öğrencilerin yükseköğrenimlerini tamamlamalarına yardımcı olunması amaçlanmaktadır. Eğitimli ve yetişmiş bireylerin de daha sağlıklı ve üreten bir toplum yaratacağında herkes hemfikir. Bu harcamaların kısılması ise ülke gelişimini olumsuz etkiler. Bu nedenle bu tür harcamaların olumlu dışsallık yaratması nedeniyle bütçe içindeki paylarının her geçen gün artırılması ülkenin kalkınması ve büyümesi için önemlidir (Erçetin, Akbaşı, & Baysülen, 2020).

Gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerin çoğunda neo-liberal ekonomik sisteme geçiş ile yükseköğretime bütçeden ayrılan kamu payının azalmıştır (Tilak, 2012). Niceliksel genişlemenin sürdürülebilmesi sadece kamu finansmanı ile sağlanamamaktadır. (Huang, 2016). Araştırmada farklı finans modellerine sahip olan ülkelerin verileri incelendiğinde, yükseköğretimin maliyetini ABD’de % 35.2’sini kamu karşılarken % 64.8’i özel kaynaklardan tahsis edilmektedir.

Türkiye’de de tek tip kredi sağlayan Kredi Yurtlar Kurumu aynı işlevi yerine getirse de diğer ülkelerin sistemleri incelendiğinde oldukça yetersiz kalmaktadır. Gelir yaratma kanallarını çeşitlendirmek adına devlet, sanayi ve üniversite işbirliğinde de farklı atılımlar yapılmalıdır. Türkiye’de Üniversite-Sanayi işbirliği diğer ülkelere kıyasla çok geç başlamış olup, hala yeterince yaygınlaştırılmamış ve etkin hale getirilmemiştir. Alkan’a göre işbirliğin yeterince sağlanamamasında, sanayinin teknoloji talebinde bulunacak ve buna ihtiyaç duyacak kadar nitelikli olmamasının payı vardır. Başvurulan patent sayısını artırmak, tescilli patent sayısının artırılması, öğrencilere staj imkânı sağlanması vb. teknolojik üretime katkı sağlayacak faaliyetler ile her üniversitenin sanayi işbirliği desteklenmelidir (Alkan, 2009). Yatırımcıların üniversitelere destek vermesi sağlanmalı üniversitelerin de bilimsel araştırma temeline dayanarak yatırımcılar için

ürün geliştirmeleri sağlanmalıdır. Üniversite sanayi işbirliğinin Ar-Ge çalışmalarında yeni girişim ve gelişmelerin olmasına katkı sağlayacağı öngörülmektedir (Yakut Özek & Akbaşı, 2021).

Eğitim hizmetinin ekonomik kalkınma ve büyümeye olumlu katkılarının yanı sıra, kişiye sağladığı doğrudan fayda ve topluma sağladığı dolaylı pozitif dışsallıklar nedeniyle, eğitim hizmetinin kamusal mal ve hizmet olarak üretilmesi gereklidir. Ekonomik kalkınma ve büyüme için fiziki yatırımların yanı sıra beşeri sermaye yatırımlarının da önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Beşeri sermayeyi geliştirmenin de en iyi yolu eğitim hizmetlerine yapılan yatırımla gerçekleşir. Beşeri sermayenin geliştirilmesi için yükseköğretim kazanımları çok önemli olmasına rağmen, sadece üniversitelere yapılan yatırımlar yeterli değildir. Bu yüzden eğitim yatırımları eğitimin tüm kademelerine eşit şekilde yapılmalıdır. Ülkemizde eğitim harcamalarının çok önemli bir bölümü personel giderlerinden oluşmaktadır. Bu harcamaları artırırken, daha çok proje ve yatırım giderlerini de içinde bulunduran sermaye giderlerinin payını da artırmak gerekir. OECD ortalamasına yetişmek için, özellikle lise ve yükseköğretime teşvik edecek eğitim bursları yaygınlaştırılmalı ve bu amaçla kullanılan harcamalar artırılmalıdır (OECD, Education At a Glance, 2015).

Ekonomik büyümenin sürdürülebilir hale gelmesini ve toplumsal refahı artırmak isteniyorsa ülkelerin eğitim harcamalarına büyük önem vermeleri gerekmektedir. Türkiye’de eğitime verilen önemi; eğitim harcamalarının bütçe ve gayrisafı milli hasılaya oranındaki artış ile gösterebiliriz. Türkiye geliştirmekte olan bir ülke olduğu için eğitime verilen önem daha da öncelik kazanmaktadır. Bu alana yapılan harcamaların sadece politika yapıcı yönde niceliksel değil niteliksel de artırılması ve geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, gelir dağılımında adalet, fırsat eşitliği ve sosyal adalet göstergelerine de olumlu katkıları olan eğitim harcamalarını bu yönden de değerlendirmek gerekmektedir. Türkiye’nin ekonomik büyüme ve kalkınmasını sağlayarak geliştirmekte olan ülkeler statüsüne geçmek için eğitim harcamalarının artırılarak ve eğitim hizmetinin kalitesini arttırması büyük önem taşımaktadır (Akıncı, 2017).

Türkiye’de yükseköğretimin finansmanın devlet tarafından yapılması zaman zaman eleştirilse de, yükseköğretimin sadece Türkiye’de değil, tüm Dünyada büyük ölçüde kamusal finansmana bağımlı olduğu görülmektedir. Ayrıca, Türkiye’de son yıllarda vakıf üniversitelerinin sayısında önemli bir artmış olmuştur. Böylece yükseköğretime yapılan özel harcamalar da artış göstermiştir. Yeni kurulan birçok vakıf üniversitesinin kapasitelerini arttırmaları ile birlikte bu trendin artarak devam etmesi beklenmektedir. Dolayısıyla, asıl tartışılan konu ise kamusal finansman aşaması değil, finansmanın tahsis ve kullanım süreçleri ile ilgilidir. Birçok gelişmiş ülkede üniversitelere kamu kaynaklarının aktarımı daha nesnel ölçütlere ve performansa dayalı formüller kullanılarak yapılmakta ve bütçe aktarımı torba bütçe olarak tahsis edilerek üniversitelerin aktarılan kaynağı esnek kul-

lanmalarına olanak sağlanmaktadır (Esterman & Pruvot, 2011). Bundan dolayı, Türkiye’de de çıktıkların daha etkili olduğu bir performansa dayalı bütçeleme sistemine geçilmesi ile birlikte üniversitelerin mali özerklik ve hesap verebilirliklerinin ele alınması ve tartışılması önem arz etmektedir.

Mali özerklik, üniversitelerin mevcut kaynaklarını üniversitenin amaçları çerçevesinde istedikleri gibi kullanabilmeleri ve başka kaynaklar toplayabilmeleri şeklinde tanımlanmaktadır (Küçükcan & Gür, 2009). Mali özerklik konusu üniversitelerin artan kaynak ihtiyacı ve bu ihtiyacın günümüzde merkezi kaynaklardan yeterince karşılanamaması nedeniyle daha da önem kazanmıştır. Türkiye’de devlet üniversitelerine bütçeden aktarılan kaynakların harcancacağı kalemlerin ayrıntılı bir şekilde belirlenmiş olması ve kalemler arası geçişlerin merkezi yönetimin kontrolünde olması mali özerkliği ve esnekliği büyük ölçüde sınırlandırmaktadır. Buna karşın vakıf üniversitelerinin nispeten daha iyi bir mali özerkliğe sahiptirler (İlyas, 2012). Daha önce de ele alındığı üzere, birçok ülkede üniversitelere kaynak tahsisinde harcama kalemleri ayrıntılı olarak belirlenmiş bütçe tahsis yöntemleri yerine, üniversitelerin kaynaklarını stratejik planları çerçevesinde esnek kullanmalarına olanak sağlayan torba bütçe tahsis yöntemine geçilmiştir. Torba bütçe uygulaması ile aktarılan kaynaklar üniversite yönetimi ve birimlerince esnek bir şekilde kullanılabilir. Avrupa’da genel olarak üniversitelerin finansal özerkliklerinin anlamlı düzeyde arttığı görülmektedir. Türkiye ise kamu üniversitelerine kamu tarafından tahsis edilen ödeneklerin kullanılmasındaki esneklik düzeyinin düşük olduğu ülkeler grubunda yer almaktadır.

Hesap verebilirlik, kaynakların nasıl kullanıldığını ve etkilerini raporlama, açıklama ve gerekçeleme zorunluluğunu kapsar. Paydaşlar yükseköğretim kurumlarının bütçelerinin yanlış harcanmadığını ve eğitimin maliyetinin aşırı yüksek olmadığını görmek isterler. Bu açıdan bakıldığında mali özerklik ile hesap verebilirlik arasında önemli bir ilişki vardır. Mali özerklik arttıkça üniversitelerin hesap verebilirliğinin de artması beklenmektedir (Kurt & Gümüş, Dünyada Yükseköğretimin Finansmanına İlişkin Eğilimler ve Türkiye için Öneriler, 2015).

Yukarıdaki tablolardan da anlaşılacağı üzere üniversitelere ayrılan bütçelerde en büyük kalemi personel giderleri yani cari gider kalemleri oluşturmaktadır. GSYİH hesaplaması yapılırken eğitim harcamaları artış trendi içinde gibi görünse de yukarıda da açıkladığımız gibi bu kalemler aslında eğitim harcamalarına yapılan hesaplamalarda yanıtıcı bir rol oynamaktadır. Çünkü personel giderleri ya da yapılan bazı cari gider kalemleri rutin olup, o yıl yapılan enflasyon ve zam ile orantılı olarak artış göstermektedir. Eğitim harcamalarını niteliği gereği cari kalemden çok yatırım harcaması kategorisinde değerlendirilebiliriz. Ancak bazı hesaplama yöntemlerinde bu şekilde değerlendirilmemektedir. Örneğin YÖK’ün üniversitelere ait belirli göstergelerden oluşan ve her yıl yayınladığı Üniversiteleri İzleme ve Değerlendirme göstergelerinde eğitim harcaması

sını hesaplamasında yatırım harcamalarını kapsam dışında tutmamız gerektiği gösterge açıklamasında yer almaktadır. Yatırım harcamalarının tamamı olmasa da büyük bir kısmı eğitim harcamalarını kapsamaktadır. Bu hesaplama bazı kalemleri net şekilde ayırmakta güçlük oluştursa da, örneğin bir üniversitenin kütüphane binası yapımı bu anlayışla dikkate alınmamaktadır. Oysa niteliği itibarıyla tamamen eğitim harcamasına alınabilecek bir yatırım harcamasıdır. Buna öneri olarak program bütçe kapsamında yatırım kalemleri içinde eğitime harcanan projeleri ayırabilmek adına böyle bir program başlığı açılması önerisi yapılabilir.

TÜİK’in her yıl yayınladığı eğitim harcamaları verilerinde ise Üniversitelerin bütçelerinin tamamı dikkate alınmaktadır. Bu da hesaplamada şişkinliklere neden olmaktadır. Bu kalemleri alt detaylarda ayırt etmek çok zor olmaktadır. Çünkü bu konuda halen tartışmalar devam etmektedir.

OECD tarafından yayınlanan “Bir Bakışta Eğitim Raporu” nun hesaplama yönteminde ise cari ve yatırım harcamalarının yanı sıra sadece devletin değil öğrencilerinde eğitim alabilmek için katlandıkları kırtasiye, ulaşım, barınma vb. harcamaları da dâhil etmektedir.

Tüm bu tablolara bakıldığında karşımızda birden çok hesaplama yöntemi ile bulunmuş öğrenci harcaması rakamları çıkmaktadır. Hangi hesaplamanın en doğrusu olduğu tartışmalı bir konu olmakla beraber hesaplamada bu şekilde farklılık olmasının altında birçok neden bulunmaktadır. Fakat bu konuda bir standart olmaması karşılaştırma yapmamızı zorlaştırmaktadır. Bu da özellikle bizim gibi gelişmekte olan ülkeler açısından diğer gelişmiş ülkelerin seviyesine ulaşmamız için hedef koymamızı zorlaştırmaktadır.

Diğer tartışmalı konulardan biri yükseköğretimin tamamen devlet tarafından karşılanmasının bedavacılık sorununu mu oluşturduğudur. Oysaki şu açıdan da değerlendirilmelidir ki, bu şekilde görünse de yükseköğretim talep eden bireylere bunun başka maliyetleri de vardır. Eğer eğitim giderleri devlet tarafından karşılanmazsa bu hizmetten hiç yararlanamayacak olan kişi devletin bu kısmı karşılaması sonucu sadece barınma, beslenme ve sosyalleşme giderleri gibi zaruri ihtiyaçlarını karşılayarak bu hizmetten faydalanır. Bu da uzun vadede hem bireye hem de topluma pozitif dışsallık sağlayacaktır.

Beşeri sermayeye yapılan bu yatırımların devlete yüklediği maliyetin yanı sıra toplumsal dışsallıklarda göz önüne alınarak bu sermayeye daha çok yatırım yapılması uzun vadede herkes yararınadır. Bu şekilde fırsat eşitliği ve sosyal adalet gibi konularda da aynı anda bir iyileştirmeye gidilmiş olur. Bu nedenle bu yatırımları artırmak adına kamu finansmanı yeterli değildir ve bu nedenle diğer özel kaynaklarında özendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışma kapsamında yükseköğretimin finansmanına ilişkin ortaya konan durum ve eğilimler göz önüne alınarak üniversitelerin sürdürülebilir bir finansman yapısı oluşturabilmeleri için başlıca politika önerileri geliştirilmiştir.

Öncelikle üniversitelere kamu tarafından aktarılan kaynakların miktarı artırılmalıdır. Son yıllarda Türkiye'nin 2023 hedeflerini gerçekleştirebilmesi, yükseköğretim için ayrılan kaynakların gelişmiş ekonomilerin ayırdığı kaynaklar seviyesine çıkarılması mümkündür. Üniversitelerin kamu finansmanı ve öğrenim ücretleri dışında da gelir kaynaklarını çeşitlendirmesi ve özellikle girişimci faaliyetlerinden elde ettiği gelirlerini artırmaları gereklidir. Yükseköğretime ayrılan kamusal kaynaklarının daha etkin dağıtım ve kullanımını sağlamaya yönelik olarak kaynak tahsisinde kullanılan yöntemler yeniden düzenlenmelidir. Yükseköğretim kurumlarının finansmanında 'pazarlık ve anlaşma' yöntemi ile gerçekleştirilen bir yıllık bütçe tahsisi yerine, kurumların stratejik planlarına dayalı olarak birkaç yıllık ve daha uzun dönemleri kapsayan finansman tahsisi modellerine geçilmelidir (Kurt & Gümüş, Dünyada Yükseköğretimin Finansmanına İlişkin Eğilimler ve Türkiye için Öneriler, 2015). Bu kapsamda üniversitelere tahsis edilecek olan ödeneklerin en büyük dilimini üniversitenin stratejik planı, öğrenci ve öğretim elemanı sayısı, bilimsel yayınlar ve projeler gibi ölçütlere dayalı olarak belirlenen temel ödenek oluşturmaktadır. Bunun dışındaki ödeneklerin miktarı üniversitenin performansına bağlı olarak belirlenmelidir. Ayrıca, üniversitelere aktarılabilecek ödeneklerin daha nesnel olarak belirlenebilmesine yönelik olarak, girdilerin yanı sıra çıktılar da dikkate alınmalıdır. Açılan program sayısı, öğrenci başarı oranları, öğrenimlerini zamanında bitiren öğrencilerin oranları, doktora derecesi alanların sayısı, uluslararası araştırma projelerine katılım, akademik dergilerde yer alan alıntı/atıf sayısı gibi çıktılara dayalı ölçütlerin de ödenek tahsisinde kullanılması önemlidir. Üniversitelerin merkezi bütçe dışındaki gelirlerini artırebilmeleri ve kaynaklarını daha verimli kullanabilmeleri için mali özerklik ve esneklik düzeyleri artırılmalıdır. Kaynakları büyük ölçüde kamu finansmana dayalı olan üniversitelerin kaynaklarını nasıl kullandıklarına yönelik denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi ve üniversitelerin hesap verebilir ve şeffaf bir mali yapıya kavuşturulması gereklidir. Üniversitelere yapılan bağışların artırılması ve bunların devamlılığının sağlanması gereklidir. Bunun için üniversitelerin mezunlarıyla, toplumla, sanayi işbirlikleri ile ilişkilerini artırarak üniversitelere bağış toplanmasını sağlayacak yapılar oluşturmalıdır. Üniversitelerin yönetiminde toplum ve iş çevrelerinin temsilcilerinin etkili olduğu yönetim modelleri de üniversitelere yapılan yardımların artırılmasında üniversitenin çevreyle ilişkiyi ve etkileşimi artırması açısından önemli katkılar sağlama potansiyeline sahiptir.

Özellikle 2006 yılı sonrasında açılan ve bazı devlet üniversitelerinde kurulan destekleme/geliştirme vakıflarının yaygınlaştırılması ve bu vakıflar aracılığı ile sağlanan kaynakların üniversitelere sürekli gelir getirecek şekilde bir yatırım getirici kalem haline dönüştürülmesi teşvik edilmelidir. Bu kaynaklar üniversitelerdeki araştırma-geliştirme faaliyetleri ve sosyal aktivitelerin desteklenmesi için kullanılabilir.

Etik: Bu makalenin yayınlanmasıyla ilgili herhangi bir etik sorun bulunmamaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayınlanması ile ilgili olarak herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Ethics: There are no ethical issues with the publication of this manuscript.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declared no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

KAYNAKLAR

- Akalın, G. (1997). Üniversite harçları: Türkiye'de yükseköğretim hizmetinin fiyatlandırılması. *Amme İdaresi Dergisi*, 30(3), 49–76. [Turkish]
- Akça, H. (2012). Financing higher education: Proposal for higher education model in Turkey. *Yönetim ve Ekonomi*, 19(1), 91–104. [Turkish]
- Akın Mart, Ö., & Kartal, S. (2021). Analyze the examination of educational spending in Turkey. *MSKU Journal of Education*, 8(1), 37–53. [Turkish] [CrossRef]
- Akıncı, A. (2017). Effect of education expenditures on the economic growth in Turkey. *Maliye Dergisi*, (173), 387–397. [Turkish]
- Aktan, C. C., Dileyici, D., & Vural, İ. Y. (2006). *Kamu ekonomisi ve kamu politikası* (2nd ed.). Seçkin Yayıncılık. [Turkish]
- Alkan. (2009). *Yükseköğretim kurumlarında Ar-Ge harcamaları ve finansman şekilleri*. Maliye Bakanlığı Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu. [Turkish]
- Altundemir, M. E. (2008). Eğitim harcamalarında Türkiye ve OECD ülkeleri. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27(2), 51–70. [Turkish]
- Altundemir, M., E., & Cibo, H. (2015). The opinions of the universities on higher education funding: Within the framework of higher education law draft. *Research Journal of Public Finance*, 1(1), 67–86. [Turkish]
- Al-Yousif, Y. K. (2008). Education expenditure and economic growth: Some empirical evidence from the GCC Countries. *Journal of Developing Areas*, 42(1), 69–80.
- Arastaman, G. (2020). Yükseköğretimin finansmanı. In G. Atanur Başkan, & N. Cemaloğlu (Eds.), *Yükseköğretim üzerine düşünmek* (pp. 77–90). Pegem Akademi. [Turkish] [CrossRef]
- Barro, R. J. (1999). Human capital and growth in cross-country regressions. *Swedish Economic Policy Review*, 6, 237–277.

- Bok, D. C. (2007). *Piyasa ortamında üniversiteler: Yükseköğretimin ticarileştirilmesi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. [Turkish]
- Bulutoğlu, K. (2008). *Kamu ekonomisine giriş*. Maliye ve Hukuk Yayınları. [Turkish]
- Chapman, B. (2005). Income contingent loans for higher education: International reform. *The Australian National University Centre for Economic Policy Research Discussion Paper No. 491*.
- de Boer, H. F., Jongbloed, B. W. A., Enders, J., & File, J. M. (2010). *Progress in higher education reform across Europe, funding reform, Volume 1: Executive summary and main report*. Center for Higher Education Policy Studies (CHEPS). [CrossRef]
- Çalışkan, Ş., Karabacak, M., & Meçik, O. (2013). Relationship between education and economic growth in Turkey: 1923-2011 (A quantitative approach). *Yönetim Bilimleri Dergisi, 11(21)*, 29–48. [Turkish]
- Çetinsaya, G. (2014). *Büyüme, kalite, uluslararasılaşma: Türkiye yükseköğretimi için bir yol haritası*. Anadolu Üniversitesi Basımevi. [Turkish]
- Daniel, J., Kanwar, A., & Uvalić-Trumbić, S. (2009). Breaking higher education's iron triangle: Access cost and quality. *The Magazine of Higher Learning*, 30–35.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1984). *Beşinci beş yıllık kalkınma planı (1985-1989)*. T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Besinci-Bes-Yillik-Kalkinma-Planı-1985-1989.pdf>
- Ekinci, C. E. (2009). Student expenditures and costs in higher education in Turkey. *Education and Science, 34(154)*, 119–133. [Turkish]
- Erçetin, Ş., Akbaşlı, S., & Baysülen, E. (2020). Financial aspects of unpaid spending by the state for higher education students. *International Journal of Society Researches, 16(28)*, 1183–1199. [Turkish] [CrossRef]
- Erdoğan, S., & Yıldırım, D. (2009). The relationship between education and economic growth in Turkey: An econometric investigation. *The Journal of Knowledge Economy & Knowledge Management, 4(2)*, 11–22. [Turkish]
- Ergen, H. (1999). *Türkiye'de eğitim harcamalarının analizi ve yükseköğretimde maliyetler* [Unpublished master's thesis]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ergüder, Ü., Şahin, M., Terzioğlu, T., & Vardar, Ö. (2009). *Neden yeni bir yükseköğretim vizyonu*. İstanbul Policy Center. [Turkish]
- Esterman, T., & Pruvot, E. B. (2011). *Financially sustainable universities II. European universities diversifying income streams*. EUA Publications.
- Feyzioğlu Akkoyunlu, P. (2005). *Eğitim ve ekonomi*. Filiz Kitabevi. [Turkish]
- Gillis, M., Perkins, D., Roemer, M., & Snodgrass, D. (1992). *Economics of development*. W.W. Norton & Company.
- Göker, Z. (2008). Different aspects on public goods definition. *Maliye Dergisi, (155)*, 108–118. [Turkish]
- Gölpek, F. (2011). A new approach in higher education finance policy: Cost sharing. *Journal of Higher Education, 1(1)*, 25–33. [Turkish]
- Gül, E., & Yavuz, H. (2011). The causal relationship between public expenditure and economic growth in Turkey: 1963-2008 Period. *Maliye Dergisi, (160)*, 72–85. [Turkish]
- Gülşen, C., & Akpınar, M. (2011, May 27–29). *Yükseköğretimin finansmanında alternatif yaklaşımlar*. International Higher Education Congress: New trends and issues, İstanbul, Turkey, 1227–1233. [Turkish]
- Gürak, H. (2016). *Ekonomik büyüme ve kalkınma*. Nobel Yayıncılık. [Turkish]
- Huang, F. (2016). *Changes and challenges to higher education financing in Japan*. Centre for Global Higher Education Working Paper Series, 1–25.
- Lenus. (2022, April). *National strategy for higher education to 2030*. Report of the Strategy Group. <https://www.lenus.ie/bitstream/handle/10147/120285/DESHigherEd.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Hurn, J. (1993). *Limits and possibilities of schooling*. Allyn and Bacon.
- İlyas, E. (2012). *Yükseköğretim finansmanı: Türkiye için bir model önerisi*. T.C. Kalkınma Bakanlığı. [Turkish]
- Işık, A. (2014). *Kamu maliyesi*. Ekin Yayın. [Turkish]
- Jacob, W., Neubauer, D., & Ye, H. (2018). Financing trends in Southeast Asia and Oceania: Meeting the demands of regional higher education growth. *International Journal of Educational Development, 58(C)*, 47–63. [CrossRef]
- Johnstone, D. B. (2004). The economics and politics of cost sharing in higher education: Comparative perspective. *Economics of Education Review, 23*, 403–410. [CrossRef]
- Karadeniz, O., Durusoy, S., & Köse, S. (2007). *Avrupa Birliği yolunda Türkiye'de eğitim ve beşeri sermaye*. Gazi Kitabevi. [Turkish]
- Karakütük, K. (2006). Yükseköğretimin finansmanı. *Milli Eğitim Dergisi, 35(171)*, 219–242. [Turkish]
- Kirmanoglu, H. (2021). *Kamu ekonomisi analizi*. Beta Basım Yayın Dağıtım. [Turkish]
- Koçak, A. (2016). *Eğitim harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkileri: Türkiye ve G8 ülkeleri üzerine bir uygulama* [Unpublished master's thesis]. Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kurt, T. (2021). *Eğitim finansmanının karşılaştırmalı analizi. Karşılaştırmalı eğitim tematik bir yaklaşım*. Pegem. [Turkish]
- Kurt, T., & Gümüş, S. (2015). Trends of financing higher education in the world and recommendations for Turkey. *Journal of Higher Education and Science, 5(1)*, 14–26. [Turkish] [CrossRef]
- Kurul, N. (2012). *Eğitim finansmanı*. Siyasal Kitabevi. [Turkish]
- Küçükcan, T., & Gür, B. (2009). *Türkiye'de yükseköğretim: Karşılaştırmalı bir analiz*. Siyaset, Ekonomi ve Toplum

- Araştırmaları Vakfı Yayınları. [Turkish]
- Metin, E., Şenyüz, D., & Tatlıoğlu, İ. (2015). *Kamu maliyesi*. Ekin Yayın. [Turkish]
- Mutluer, M., Öner, E., & Kesik, A. (2013). *Teoride ve uygulamada kamu maliyesi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. [Turkish]
- Nadaroğlu, H. (2000). *Kamu maliyesi teorisi*. Beta Basım ve Yayımları. [Turkish]
- OECD. (2012). *Education at a glance 2012*. OECD Publishing.
- OECD. (2015). *Education at a glance 2015*. OECD Publishing.
- OECD. (2022). *Education at a glance 2022*. OECD Publishing.
- Ömür, Ö., & Giray, F. (2016). Education and related expenditures as forms of public goods and services: A comparison of Turkey with OECD countries. *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(4), 129–160. [Turkish]
- Özer, R. (2010). *Türkiye’de 1990 sonrası yapılan eğitim harcamalarının bütçe politikaları çerçevesinde incelenmesi* [Unpublished master’s thesis]. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, N. (2005). Öztürk, N. (2005). The role of education in economic development. *Sosyoekonomi*, 1, 27–44. [Turkish]
- Öztürk, N. (2015). *Kamu maliyesi*. Ekin Yayın Basım ve Dağıtım. [Turkish]
- Pehlivan, O. (2015). *Kamu maliyesi*. Celepler Matbaacılık. [Turkish]
- Pınar, A. (2006). *Maliye politikası- teori ve uygulama*. Natural Yayıncılık. [Turkish]
- Roth, G. (1987). *The private provision of public services*. Oxford University Press.
- Selim, S., Purtaş, Y., & Uysal, D. (2014). The effect on economic growth of the education expenditure in G-20 countries. *Optimum Journal of Economics and Management Sciences*, 1(2), 93–102. [Turkish] [CrossRef]
- Shapiro, H. (2005). *A larger sense of purpose: Higher education and society*. Princeton University Press.
- Şenses, F. (2007). The Turkish higher education system in light of international developments: Main trends, issues, contradictions and recommendations. *Economic Research Center Working Papers in Economics*, 07/05, 1–32. [Turkish]
- Taş, U., & Yenilmez, F. (2008). Role of education on developments in Turkey and return on education investment. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 155–186. [Turkish]
- Tekeli, İ. (2010). *Tarihsel bağlam içinde Türkiye’de yükseköğretimin ve YÖK’ün tarihi*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları. [Turkish]
- Tilak, J. B. G. (2012). Financing of higher education: Traditional versus modern approaches. *Journal of Higher Education*, 2(1), 28–37. [CrossRef]
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2022, December). *Eğitim harcamaları istatistikleri, 2021*. TÜİK. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Egitim-Harcamaları-Istatistikleri-2021-45553#:~:text=2021%20y%C4%B1l%20bir%20C3%B6nceki%20y%C4%B1l%20ile%20ortaokul%20oldu.&text=E%C4%9Fitim%20harcamalar%C4%B1n%C4%B1n%20gayrisafi%20yurt%20i%C3%A7i>
- Ulusoy, A. (2013). *Maliye politikası*. Celepler Matbaacılık. [Turkish]
- Ulusoy, B., & Yolcu, H. (2013). Household education expenditure of families at primary education level. *Journal of Educational Sciences Research*, 3(1), 1–27. [Turkish]
- Uğur, A. (2020). Providing tax reduction to real persons donating blood and stem cells as a merit goods. *Alanya Academic Review Journal*, 4(2), 369–380. [Turkish]
- Yakut Özek, B., & Akbaşlı, S. (2021). Financing of higher education institutions: A comparative analysis with practices in the world. *GUJGEF*, 41(2), 1051–1080. [Turkish] [CrossRef]
- Yılmaz, T., & Sarpkaya, R. (2016). *Eğitim ekonomisi eleştirel bir yaklaşım*. Anı Yayıncılık. [Turkish]
- YÖK. (1981). *2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu*.
- YÖK. (2021). *Üniversite izleme ve değerlendirme göstergeleri ve açıklamaları*. YÖK. <https://www.yok.gov.tr/Documents/Universiteler/izleme-ve-degerlendirme-kriteri/2021/universite-izleme-ve-degerlendirme-gostergeleri-ve-aciklamalari-2021.pdf>
- YÖK. (2022). *Üniversite izleme ve değerlendirme genel raporu, 2022*. YÖK. <https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2022/2022-universite-izleme-ve-degerlendirme-genel-raporu.pdf>
- Zülfüoğlu, Ö. & Yılmaz Soydan, N. (2019, Haziran). The effect of community service practice course on the public finance students’ perspective about merit goods and services. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 41(1), 278–296. [Turkish] [CrossRef]